

1.1.2 ตำบลหัวทอง อำเภอภูเวียง

ภาพที่ 9 แผนที่แสดงพื้นที่อำเภอภูเวียง และพื้นที่นำร่องโครงการ

การจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ครู นักเรียน นักพัฒนา นักวิชาการจากมหาวิทยาลัย และพระสงฆ์ ในการค้นหาศักยภาพ ปัญหา และแนวทางในการแก้ไขของชุมชน ผลการดำเนินงานโดยสรุปดังนี้

(1) ทุนชุมชน

- ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ จากการวิเคราะห์ชุมชนพบว่า ในอดีตอำเภอภูเวียงอุดมสมบูรณ์ด้วยความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วยแหล่งน้ำที่สำคัญได้แก่ เขื่อนอุบลรัตน์ ลำน้ำบอง ลำน้ำเซิน ลำน้ำพรม ห้วยปลาตอง ห้วยชัน เป็นต้น ป่าที่สำคัญ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติภูเวียง ป่าอนุรักษ์ภูกระแต ป่าชุมชนโคกห้วยบง เป็นต้น วิถีชีวิตการทำมาหากินของชาวภูเวียงจึงสอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การทำนา การประมง การเลี้ยงสัตว์ เกษตรริมเขื่อน การปลูกพืชผักต่างๆ

- ทุนทางวัฒนธรรมประเพณี วัฒนธรรมประเพณีของชาวภูเวียงจะสอดคล้องกับระบบการผลิต "ฮัตสิบสอง" ยังสืบกันมาโดยตลอด แม้บางอย่างรูปแบบและความเชื่อจะเปลี่ยนไปบ้างก็ตาม เช่น บุญบั้งไฟ ในอดีตทำเพื่อเสี่ยงทาย และขอฟ้าขอฝน แต่ปัจจุบันเพื่อความสนุกสนานและเชื่อมความสัมพันธ์

- ทุนทางทรัพยากรบุคคล อำเภอภูเวียงมีกลุ่ม องค์กรต่างๆ ที่เข้มแข็ง ได้แก่ เครือข่ายพระสงฆ์ องค์กรพัฒนาเอกชน เช่น องค์กรแพลน ประเทศไทย และองค์กรชุมชน เช่น กลุ่มรักษ์ภูเวียง เป็นต้น

(2) สถานภาพปัญหา

ปัจจุบันพบว่า เกิดการเสื่อมถอยของทรัพยากร แหล่งอาหารลดลง วัฒนธรรมเปลี่ยนไป ระบบการผลิตเปลี่ยนไป ไม่ได้พัฒนามาบนภูมิปัญญาเดิม หันไปพึ่งพิงเทคโนโลยีต่างชาติ ใช้สารเคมีมากในการ

ปลูกพืชเศรษฐกิจ พันธุ์พืชพื้นเมืองหายไปโดยไม่รู้ตัว พฤติกรรมการบริโภคเปลี่ยนไป ขาดการดูแลรักษา และ ปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ขยะเพิ่มมากขึ้น

(3) สาเหตุของการเปลี่ยนแปลง

ชาวบ้านเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จากสาเหตุใหญ่ 2 ประการได้แก่ (1) เกิดจากการสร้างเขื่อน และนโยบายของรัฐทำให้ชุมชนต้องอพยพเพื่อหนีน้ำ สูญเสียที่ดินทำกิน สูญเสียแหล่งทรัพยากรที่สมบูรณ์ เช่น ป่าไม้ ที่เคยเป็นทั้งแหล่งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค นอกจากนี้ด้านวัฒนธรรมชุมชนที่เคยอยู่กันแบบเครือญาติ บางส่วนก็ต้องกระจัดกระจายเพื่อหาที่อยู่ใหม่ และยังมีวัด มีพระพุทธรูปอีกจำนวนมากที่จมอยู่ใต้น้ำ (2) การผลิตพืชในเชิงพาณิชย์ ซึ่งต้องทำจำนวนมากๆ นั้นหมายถึงว่าต้องเพิ่มต้นทุนมากขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน เครื่องจักรเพื่อให้สามารถเพิ่มผลผลิตได้มากที่สุด การใช้พืชพันธุ์ใหม่ที่ตอบสนองต่อปุ๋ยเคมี การใช้สารเคมีที่มากขึ้นทุกปี นอกจากจะปลูกข้าว แล้วยังปลูกพืชไร่ และปลูกพืชเสริมอีก ซึ่งล้วนแล้วแต่ต้องซื้อหรือนำเข้ามาจากภายนอกทั้งสิ้น

(4) วิถีชีวิต และการทำมาหากิน

จากการจัดเวทีเรียนรู้ในชุมชนหลายครั้ง สามารถสรุปได้ว่า ชาวบ้านในเขตอำเภอภูเวียง มีวิถีการผลิตที่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติอยู่มาก ซึ่งล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องการ “อาหาร” ไม่ว่าจะเป็นการหาอาหารจากธรรมชาติ หรือการผลิตอาหาร ทั้งในป่า ในน้ำ และในแปลงการเกษตร

ต้นทุนทางด้านอาหาร กระบวนการผลิตอาหาร รวมถึงพฤติกรรมการบริโภค

ฐานทรัพยากรของภูเวียงที่เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติภูเวียง ป่าชุมชน เขื่อนอุบลรัตน์ ลำน้ำบอง ลำน้ำเซิน ห้วย ฯลฯ พืชพันธุ์ และยังมีพื้นที่ทำการเกษตรอีกเป็นจำนวนมาก ที่มุ่งผลิตอาหารออกสู่ตลาดทั้งภายในและภายนอกชุมชน ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติที่เคยอุดมสมบูรณ์เกิดการเสื่อมลงอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงเกิดแนวคิดในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นป่า แหล่งน้ำ และการเกษตรที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ เช่น การใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมี เป็นต้น นอกจากนี้ในบางฤดูกาลที่มีผลผลิตจากป่า จากน้ำ หรือจากการเพาะปลูกจำนวนมาก การขายในฤดูดังกล่าวจะถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงได้ทำการแปรรูปอาหารเพื่อให้เก็บได้นาน และเพื่อให้ขายได้ราคาดีขึ้น หรือบางคนต้องการแปรรูปเพื่อเปลี่ยนรสชาติของอาหารเท่านั้น แต่ชาวบ้านเห็นว่ากระบวนการผลิตบางส่วนยังขาดการดูแลเรื่องคุณภาพ และมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการแปรรูป ทำให้ผลิตภัณฑ์ไม่ได้รับความนิยม และการบรรจุภัณฑ์ก็ยังเป็นปัญหาในเรื่องของต้นทุนวัสดุที่จะนำมาใช้ในการหีบห่อ ซึ่งส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ราคาสูงตามไปด้วย

และสิ่งที่เข้ามากระทบชาวบ้านมากที่สุดในปัจจุบันคือ กระแสการบริโภคนิยม ที่ส่งผลให้พฤติกรรมการบริโภคเปลี่ยนไป ชาวบ้านไม่พึ่งพิงอาหารจากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แต่หันไปพึ่งอาหารจากร้านค้า รถเร่ รถเข่ง และตลาดภายนอก ซึ่งต้องใช้เงินเป็นปัจจัยหลัก ด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น พ่อแม่ต้องรีบไปทำงานทั้งในไร่ นา การรับจ้าง ส่วนลูกๆ ต้องรีบไปโรงเรียนตั้งแต่เช้า สาเหตุอีกประการที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงแหล่งอาหารคือ พฤติกรรมการบริโภคของเด็กๆ ที่ไม่ชอบรสชาติอาหารพื้นบ้าน พ่อแม่บางส่วนก็ไม่ชอบอาหารพื้นบ้านเช่นกัน การเร่งรีบต่อภารกิจทั้งพ่อแม่และลูกๆ การศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เช่น โรงเรียนเปิดเรียนในช่วงที่พ่อแม่ต้องเร่งรีบในการทำนา จึงไม่มีเวลาจัดเตรียมอาหารให้ลูก ทำให้ครอบครัวขาดความใกล้ชิด ขาดการถ่ายทอดทางสังคม โดยเฉพาะประเพณีคนอีสานในอดีต ครอบครัวจะต้องรับประทานอาหารพร้อมหน้ากัน เด็กๆ ทานอาหารเหมือนกันกับพ่อแม่ ซึ่งเป็นอาหารที่หาได้จากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ และการเพาะปลูก นอกจากนี้ช่วงรับประทานอาหารจะเป็นเวลาที่ครอบครัวได้มีการถ่ายทอดความรู้ ความรัก

ตารางที่ 6 แสดงปฏิทินแรงงานในปัจจุบันของคนในหมู่บ้านพระบาท บ้านห้วยบง และบ้านโคกกลาง

อาชีพ	อ้าย	อี	สาม	สี่	ห้า	หก	เจ็ด	แปด	เก้า	สิบ	สิบ เอ็ด	สิบ สอง
1. คำนวณ						←				→		
2. เก็บเกี่ยวข้าว	→											←
3. ปลูกลูก ถั่วเหลือง ข้าวโพด	→											←
4. ทำนาปรัง	←											
5. ตัดอ้อย	←											
6. ก่อสร้าง	←											
7. ประมง	←											
8. ทำงานโรงงาน	←											
9. ทำงานต่างประเทศ	←											

1. บ้านพระบาท ตำบลห้วยทอง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น

1.1 บริบทของชุมชนบ้านพระบาท

บ้านพระบาทเป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2436 หรือประมาณ 110 ปีมาแล้ว ชาวบ้านพระบาทมีวิถีการดำรงชีวิตผูกพันกับป่าและลำน้ำมาตั้งแต่อดีต เมื่อสภาพป่าและลำน้ำเปลี่ยนแปลงไปจึงส่งผลให้วิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปด้วย บ้านพระบาทเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ ทำให้ชาวบ้านต้องอพยพหลังจากน้ำท่วมพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย จากวิถีการดำรงชีวิตดังกล่าวส่งผลให้ชาวบ้านพระบาทมีการสะสมภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตที่เกี่ยวข้องกับป่าและลำน้ำ ดังนั้นเพื่อศึกษากลไกการจัดการความรู้ภายในชุมชนบ้านพระบาท จำเป็นต้องศึกษาถึงบริบทของชุมชนบ้านพระบาทด้วย เนื่องจากมีส่วนสำคัญในการกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน อีกทั้งยังจัดเป็นทุนที่สำคัญของชุมชนด้วย ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1.2 ประชากร

บ้านพระบาทในปัจจุบันมีประชากรทั้งสิ้น 651 คน แยกเป็นหญิง 331 คน และชาย 320 คน โดยมีจำนวนครัวเรือนที่มีบ้านเลขที่ทั้งสิ้น 120 ครัวเรือน โดยมีครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านพระบาทมานานกว่า 30 ปี จำนวน 108 ครัวเรือน และครัวเรือนที่อาศัยอยู่บ้านพระบาทมานานกว่า 50 ปี จำนวน 60 ครัวเรือน จากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรดังกล่าว ทำให้มีการขยายขอบเขตของบริเวณที่อยู่อาศัยและพื้นที่การเกษตรรอบๆ หมู่บ้าน จากโครงสร้างประชากรของบ้านพระบาท ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีอายุอยู่ในวัยแรงงาน คือ ช่วงอายุ 18 ปีเต็ม-59 ปี มีจำนวน 350 คน (60.45%) รองลงมาอยู่ในวัยเด็กช่วงอายุน้อยกว่า 1 ปีเต็ม-17 ปี มีจำนวน 193 คน (33.62%) และอยู่ในช่วงสูงอายุที่มีอายุ 60 ปีเต็มขึ้นไป 36 คน (6.27%) จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าบ้านพระบาทมีประชากรที่อยู่ในช่วงสูงอายุ หรือผู้สูงอายุของชุมชนอยู่ในสัดส่วนที่จะใช้กระบวนการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษ สังเกตจากเวลาสัมภาษณ์ถึงประวัติการก่อตั้งชุมชน และวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนในอดีต จะมีผู้สูงอายุหลายท่านที่สามารถให้ข้อมูลเรื่อง

เหล่านี้ได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ผู้อาวุโสทุกท่านยังคงสามารถถ่ายทอดเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านในการดำรงชีวิตอยู่กับป่าและลำน้ำได้เป็นอย่างดี

1.3 ที่ตั้ง

บ้านพระบาท หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยทอง อยู่ห่างจากอำเภอกุเวียงประมาณ 15 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางจากอำเภอกุเวียงถึงบ้านหัน หมู่ที่ 4 ตำบลหนองกงธนสาร เป็นระยะทาง 10 กิโลเมตร และแยกซ้ายมาทางทิศตะวันตกถึงบ้านพระบาท เป็นถนนลูกรังระยะทาง 5 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 2,998 ไร่ มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ดอน บริเวณที่อยู่อาศัยและที่นาอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางเฉลี่ย 190 เมตร ส่วนพื้นที่ที่เป็นป่าโคกห้วยบงหรือป่าชุมชนห้วยบงอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางเฉลี่ย 210 เมตร

1.4 สาธารณูปโภค

บ้านพระบาท มีระบบสาธารณูปโภคที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐ และเอกชนที่เข้ามาดำเนินการ ระบบสาธารณูปโภคที่สำคัญ ได้แก่ ไปรษณีย์ โทรศัพท์ คมนาคม ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.4.1 ไปรษณีย์ มีจุดรับส่งไปรษณีย์ซึ่งเป็นหน่วยย่อยของทำการไปรษณีย์ตำบลห้วยทอง โดยตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 51 ของนายเหลาทอง อ่อนพรม เมื่อปี พ.ศ.2540 ปัจจุบันเปิดบริการรับส่งไปรษณีย์แก่ชาวบ้านทุกวัน

1.4.2 โทรศัพท์

(1) โทรศัพท์สาธารณะประจำหมู่บ้าน มี 1 ตู้ เริ่มมีใช้เมื่อปี พ.ศ. 2540 ปัจจุบันมีตู้โทรศัพท์สาธารณะของหมู่บ้านจำนวน 2 ตู้

(2) โทรศัพท์ประจำบ้าน เริ่มมีโทรศัพท์ส่วนบุคคลใช้เมื่อปี พ.ศ. 2541 และเป็นโทรศัพท์ระบบใช้จานดาวเทียมของผู้ใหญ่บ้านซึ่งมีเพียง 1 เครื่องเท่านั้น

(3) โทรศัพท์เคลื่อนที่ มีประมาณ 10 ครวเรือน

1.4.3 การคมนาคม บ้านพระบาทมีจำนวนเส้นทางที่ชาวบ้านใช้ทั้งสิ้น 3 เส้นทาง คือ

(1) เส้นทางสายหลักของตำบลห้วยทอง แยกออกจากถนนลาดยางที่บ้านหัน หมู่ที่ 4 ตำบลหนองกงธนสาร โดยผ่านหมู่บ้านในเขตตำบลห้วยทองจำนวน 7 หมู่บ้าน ซึ่งมีลักษณะเป็นถนนลูกรังตลอดเส้นทาง

(2) เส้นทางเชื่อมระหว่างบ้านพระบาทไปยังตำบลดินดำ เป็นถนนลูกรังตลอดเส้นทาง เส้นทางสายนี้เดิมเป็นทางเดินเท้าที่ชาวบ้านและเด็กนักเรียนใช้เป็นทางเดินติดต่อระหว่างบ้านดินดำและบ้านพระบาท

(3) เส้นทางเชื่อมระหว่างบ้านพระบาทไปยังตำบลทุ่งชมพู เป็นถนนลูกรังตลอดเส้นทาง เส้นทางสายนี้เป็นถนนที่ชาวบ้านร่วมกันถางป่าเพื่อให้รถบัสที่จะมาทอดกฐินสามัคคีที่วัดพระบาทโพธาราม เมื่อปี พ.ศ.2514 ดังนั้นชาวบ้านจึงเรียกเส้นทางสายนี้ว่า "ถนนกฐิน"

(4) รถยนต์โดยสาร ปัจจุบันนี้มีรถยนต์โดยสารไปกลับอำเภอกุเวียงวันละ 3 คัน ไป-กลับ คันละ 1 เที่ยวเท่านั้น เที่ยวออกจากหมู่บ้านเริ่มตั้งแต่ 07.00 น. ไปจนถึง 09.00 น. ส่วนเที่ยวกลับจะเริ่มออกจากอำเภอกุเวียงตั้งแต่เวลา 11.00 น. ไปจนถึงเที่ยวสุดท้ายเวลาประมาณ 14.00 น. แต่ถ้าเป็นช่วงเปิดเทอมของเด็กนักเรียน รถโดยสารเที่ยวสุดท้ายเวลาประมาณ 16.00 น.

1.4.4 ไฟฟ้า เริ่มเข้ามาดำเนินการตั้งเสาและวางสายไฟฟ้าในปี พ.ศ.2529 และชาวบ้านได้เริ่มใช้ไฟฟ้าในปี พ.ศ.2530 ปัจจุบันนี้ชาวบ้านพระบาทมีไฟฟ้าใช้ครบทุกหลังคาเรือน

1.4.5 น้ำประปา ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การนาชาติแพลนเพื่อร่วมกันพัฒนา ประเทศไทย ในการจัดทำระบบประปาหมู่บ้านในปี พ.ศ.2539 และได้รับงบประมาณจัดสร้างเพิ่มเติมจากกรมทรัพยากรธรณีในปี พ.ศ.2541 ซึ่งสามารถบริการน้ำประปาได้ครบทุกครัวเรือน

1.4.6 โรงเรียน ปัจจุบันบ้านพระบาทมีโรงเรียนขนาดเล็กไม่เกิน 20 แร่งมา จำนวน 4 แห่ง

1.4.7 ร้านค้า ในหมู่บ้านพระบาทมีร้านจำหน่ายสินค้าที่เป็นสินค้าเบ็ดเตล็ดหรือร้านขายของชำจำนวน 2 แห่ง เริ่มมีร้านค้าเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2529

1.5 ด้านศาสนา

บ้านพระบาทมีวัดพุทธศาสนา 1 แห่ง ชื่อ "วัดพระบาทโพธาราม" ตามประวัติวัดที่บันทึกโดยฝ่ายศาสนสถาน กองพุทธศาสนสถาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวไว้ว่าวัดพระบาทโพธาราม ตั้งอยู่ที่บ้านพระบาท หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยทอง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 8 ไร่ 1 งาน 58 ตารางวา น.ส.3 เลขที่ 2519 ปัจจุบันมีพระจำพรรษาทั้งหมด 3 รูป และเณรอีก 1 รูป ซึ่งวัดมีบทบาทในด้านการทำบุญร่วมกับชาวบ้าน เป็นศูนย์รวมด้านจิตใจของชาวบ้านมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อมีงานบุญประเพณีหรือเทศกาลต่างๆ จะใช้วัดเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรม

1.6 ด้านการศึกษา

โรงเรียนบ้านพระบาท เริ่มก่อตั้งเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ.2498 ซึ่งได้ดำเนินการตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ ภายใต้การควบคุมติดตามของคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ ในช่วงปีการศึกษา 2498-2528 เปิดสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 จากปีการศึกษา 2528 เป็นต้นมาได้เปิดสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 โดยรับเกณฑ์เด็กเข้าเรียนปีเว้นปี จากปีการศึกษา 2536 เป็นต้นมามีคำสั่งให้เกณฑ์เด็กเข้าเรียนครบทุกชั้นปี ดังนั้นปัจจุบันนี้ทางโรงเรียนบ้านพระบาทได้เปิดทำการเรียนการสอนครบทุกชั้นปี โดยมีครูผู้บริหารและครูสายผู้สอนรวมทั้งสิ้น 3 คน และมีเด็กนักเรียนจำนวนทั้งสิ้น 57 คน เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

1.7 ด้านสาธารณสุข

ในอดีตยุคก่อตั้งชุมชนนั้น ไม่มีครอบครัวใดที่นำเงินที่ได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตรหรือผลผลิตที่ได้จากการเก็บของป่าไปขายที่ตลาดอำเภอภูเวียงแล้วซื้อยารักษาโรคกลับมาด้วย ชาวบ้านได้ใช้สมุนไพรจากป่านำมาใช้เป็นยารักษาโรค เนื่องจากแต่เดิมไม่มีหมอและโรงพยาบาลอยู่ใกล้ๆ การรักษาแผนปัจจุบันต้องไปรักษาที่อำเภอภูเวียงซึ่งต้องเดินไปเพราะไม่มีทางรถยนต์ การรักษาแผนปัจจุบันได้ขยายเข้ามาสู่ตำบลห้วยทอง โดยมีสถานอนามัยตำบลตั้งอยู่ที่บ้านห้วยทอง หมู่ที่ 1 ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านพระบาทประมาณ 3 กิโลเมตร และมีเส้นทางคมนาคมจากหมู่บ้านพระบาทไปถึงอำเภอภูเวียงก็สะดวกขึ้น ทำให้ความสำคัญของป่าในฐานะเป็นแหล่งสมุนไพรรักษาโรคของชุมชนลดน้อยลงลงตามไปด้วย ปัจจุบันยังมีชาวบ้านบางครอบครัวที่มีความรู้ในการนำเอาผลผลิตจากป่านำมาใช้เป็นยาสมุนไพรรักษาโรคต่างๆ ซึ่งสมุนไพรแต่ละชนิดมีคุณประโยชน์ในการรักษาโรคที่แตกต่างกันไป

1.8 ด้านการเมืองการปกครอง

ในด้านการปกครองนั้น หมู่บ้านพระบาทมีผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่ปกครองหมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจำนวน 8 คน คือ นายผั่น แก้วกา, นายบัวพา พิมพ์สี, นายมี พิมพ์สี, นายศิลา เพชรสิงห์, นายห้อง ปัตนาภา, นายช่วย สิงห์แสง, นายทองเลื่อน คำดอกกรัก และนายคำเพียง บุตรแสนโฮม (ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน) โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านที่ได้รับการเลือกตั้งจากชาวบ้านอีก 8 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายปกครอง ฝ่ายป้องกันรักษาความสงบ ฝ่ายการคลัง ฝ่ายพัฒนา ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายสาธารณสุข ฝ่ายสวัสดิการแรงงาน และฝ่ายพัฒนาสตรี ทำหน้าที่บริหารงานภายในหมู่บ้าน

2. ประวัติชุมชน

ชาวบ้านพระบาทส่วนใหญ่เป็นคนที่มิใช่เชื้อสายมาจากชาวบ้านห้วยทองที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ ตามประวัติของหมู่บ้านห้วยทองกล่าวว่า บรรพบุรุษของชาวบ้านห้วยทองเป็นคนกฺลาหรือไทยใหญ่ ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า “โพ” เดินทางหาบสินค้าเข้ามาขายในบริเวณชุมชนต่างๆ ในเขตตำบลห้วยทองตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ.2420 ในสมัยนั้นบ้านห้วยทองมีชาวบ้านอยู่ประมาณ 40 ครัวเรือน ตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่ตามที่ไร่นา ลักษณะของบ้านเรือนทำด้วยไม้มุงหญ้าแฝก ต่อมาเกิดไฟไหม้ป่าครั้งใหญ่แล้วลูกหลานเข้าไปไหม้บ้านเรือนของชาวบ้าน ซึ่งมีบ้านเรือนที่ถูกไฟไหม้ในครั้งนั้นประมาณครึ่งหมู่บ้าน ในอดีตชาวบ้านเชื่อว่าถ้าบ้านเรือนใดถูกไฟไหม้แสดงว่าที่ดินบริเวณนั้นไม่ดี หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ที่ดินบ่ค้าบ่คน” ดังนั้นการที่เกิดไฟไหม้บ้านถือว่าเกิดกลางไม่ดีต้องอพยพไปหาที่อยู่ใหม่ โดยมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณที่เป็นหมู่บ้านพระบาทในปัจจุบัน

3. ชุมชนของบ้านพระบาท

ทุนชุมชนที่สำคัญของบ้านพระบาท ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนอื่นๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 ทุนทางเศรษฐกิจ

ชาวบ้านพระบาทมีการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจในชุมชน จากการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นระบบการผลิตเพื่อขาย ซึ่งส่งผลถึงการอพยพแรงงานเพื่อรับจ้างตามแหล่งการผลิตต่างๆ และภาคบริการด้วย ซึ่งทุนทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ อาชีพ การใช้แรงงาน การถือครองที่ดิน เป็นต้น

1) อาชีพ การประกอบอาชีพที่สำคัญของชาวบ้าน ได้แก่ การเก็บของป่า เลี้ยงสัตว์ ทำนา ทำไร่ฮ้อย ทอผ้าและผลิตเส้นไหม งานหัตถกรรมต่างๆ เช่น การสร้างกระดัง ช้อง ตะกร้า หวดนึ่งข้าว เป็นต้น

2) การใช้แรงงาน แรงงานเป็นสิ่งจำเป็นในการผลิต ในอดีตมีการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างครอบครัว หรือที่เรียกว่า “การลงแขก” แต่ปัจจุบันการลงแขกไม่มีแล้ว เปลี่ยนเป็นการจ้างแรงงานทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีการอพยพแรงงานไปทำงานในต่างถิ่นด้วย

3) การถือครองที่ดิน ที่ทำกินของแต่ละครอบครัวได้มาจากการจับจองพื้นที่ป่า ซึ่งการกำหนดแนวเขตที่ดินนั้นใช้การ “หมาย” เอาไว้แบบง่ายๆ โดยการมัดหญ้าคา หญ้าแฝก หรือปากต้นไม้เป็นแนวเอาไว้ ชาวบ้านจะถือครองที่ดินประมาณครอบครัวละ 100-150 ไร่ แต่ปัจจุบันที่ดินบางส่วนถูกน้ำท่วมหลังจาก

การสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ และแบ่งที่ดินให้ลูกหลานทำให้จำนวนการถือครองที่ดินลดลง เหลือประมาณไม่เกินครัวเรือนละไม่เกิน 20 ไร่

3.2 ทูตทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทูตทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของบ้านพระบาทมีดังนี้

1) ป่าไม้ป่าชุมชน บ้านพระบาทมีป่าชุมชนที่ชาวบ้านเรียกว่า "ป่าโคกห้วยบง" เป็นป่าช้าและป่าสาธารณะประโยชน์ที่ชาวบ้านพระบาทและบ้านห้วยบงได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เนื่องจากในอดีตนั้นบ้านพระบาทและบ้านห้วยบงเป็นหมู่บ้านเดียวกัน ดังนั้นจึงใช้ป่าช้าร่วมกัน ปัจจุบันนี้บริเวณพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่เป็นเพียงพื้นที่ป่าช้าและบริเวณที่เป็นที่สาธารณะ ซึ่งได้รับการออกเป็นหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) เลขที่ ขก.394 ตามกระทรวงป่าไม้ทางอากาศ (น.ส.3 ก) หมายเลข 5442 II แผ่นที่ 25 เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ.2537 มีเนื้อที่ประมาณ 681 ไร่ 1 งาน 19 ตารางวา

2) แหล่งน้ำ บ้านพระบาทมีแหล่งน้ำที่สำคัญซึ่งชาวบ้านใช้เป็นทั้งแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและแหล่งน้ำอุปโภค นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งหาอยู่หากินของชาวบ้านมาตั้งแต่ยุคเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน ซึ่งมีแหล่งน้ำผุดดินที่สำคัญ คือ ลำห้วยสังยาว ลำห้วยบง ลำห้วยบอง ลำห้วยเตย และหนองเตย นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำใต้ดินเป็นบ่อน้ำบาดาลสาธารณะ 3 แห่ง

3.3 ทูตทางสังคมและวัฒนธรรม

บ้านพระบาทเป็นชุมชนที่นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นคติความเชื่อของชาวบ้านจะสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวพุทธทั่วไป ส่วนประเพณีต่างๆ นั้นในรอบปีหนึ่งของชาวบ้านพระบาทจะประกอบประเพณีต่างๆ ตามฮีต 12 คอง 14 ซึ่งเป็นคติความเชื่อของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และประเพณีต่างๆ เหล่านี้จะมีประวัติสืบเนื่องมาจากศาสนาพุทธด้วย นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามหรือ "ชะล่า" ในการห้ามไม่ให้ทำงานวันพระ และไม่ฆ่าสัตว์ในวันพระด้วย ซึ่งความเชื่อและประเพณีที่สำคัญของบ้านพระบาทมีดังต่อไปนี้

3.3.1 ความเชื่อ

หมู่บ้านพระบาทเป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งขึ้นมาเป็นระยะเวลานานกว่า 100 ปี ซึ่งในระยะเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านนั้นชาวบ้านพระบาทมีวิถีการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติและป่าไม้ ดังนั้นชาวบ้านในยุคเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านจึงมีความเชื่อในเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่ผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่า ซึ่งสามารถให้คุณให้โทษกับชาวบ้านได้ ความเชื่อที่ชาวบ้านพระบาทยังคงยึดถือมีอยู่ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีปู่ตา ผีอารักษ์ ผีตาแฮก จ้ำ ของรักษา ขวัญ การปลงขวัญข้าว ทุกถ่น มิติหญิงชายตามความเชื่อของชุมชน การตั้งบ้านเรือน การจัดการทรัพยากรป่าของชุมชน เป็นต้น

3.3.2 ประเพณี

ชาวบ้านพระบาทยังคงยึดถือปฏิบัติเกี่ยวกับงานบุญประเพณีตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ เหมือนกับชาวอีสานโดยทั่วไป แต่มีบุญประเพณีบางอย่างที่เลิกยึดถือปฏิบัติไปแล้ว และบางอย่างมีการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมขั้นตอน ซึ่งแตกต่างจากที่เคยยึดถือปฏิบัติกันมาในอดีต ได้แก่ บุญเข้ากรรม บุญคูณลาน บุญข้าวสาก บุญผะเหวด บุญสงกรานต์ เป็นต้น

ประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านพระบาทยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลมาจากทั้งปัจจัยภายนอก เช่น ชาวบ้านเลิกทำบุญคุณลานไปเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตซึ่งรับเอามาจากภายนอกโดยการใช้รถสีข้าวแทนการตีข้าว เป็นต้น และเกิดจากปัจจัยภายในชุมชน เช่น ชาวบ้านไม่ได้ทำบุญเดือนยี่หรือเข้ากรรมเนื่องจากปัจจุบันมีพระจำพรรษาอยู่น้อย อีกทั้งในช่วงเดือนยี่ซึ่งตรงกับเดือนธันวาคมเป็นช่วงที่ออกพรรษาแล้วทำให้บางปีไม่มีพระจำพรรษาอยู่ในช่วงเดือนนี้ ประกอบกับวัดอื่นๆ ในเขตหมู่บ้านใกล้เคียงก็ไม่ได้มีการจัดทำวิสาขกรรมขึ้นด้วย ทำให้พระและชาวบ้านพระบาทจึงไม่ได้เข้าร่วมประเพณีเข้ากรรมเหมือนในอดีต และกรณีที่ชาวบ้านไม่ทำบุญข้าวจี๋ในบางปีเนื่องจากไม่มีพระจำพรรษาที่วัด เป็นต้น ดังนั้นประเพณีบางอย่างชาวบ้านได้เลิกยึดถือปฏิบัติมาเป็นเวลานานแล้ว เช่น บุญเข้ากรรม บุญคุณลาน บุญอัฐฐา บุญฐินเดือนห้า บุญฐินแสน เป็นต้น บางประเพณีนั้นผู้อาวุโสของหมู่บ้านคาดว่าจะเลิกยึดถือปฏิบัติในอนาคต เช่น บุญข้าวจี๋ บุญผแล บุญบั้งไฟ เป็นต้น และบางประเพณีชาวบ้านจะยึดถือปฏิบัติสืบทอดไป เช่น บุญสงกรานต์ บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญฐินเดือนสิบสอง เป็นต้น

3. บ้านห้วยบง

3.4 ประวัติบ้านห้วยบง

บ้านห้วยบง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยทอง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ในอดีตมีสภาพภูมิศาสตร์ทางชุมชนเมื่อก่อนมีความอุดมสมบูรณ์และมีน้ำไหลผ่านและมีต้นบงขึ้นจำนวนมาก ชาวบ้านที่เข้ามาอยู่ในครั้งแรกจึงได้ตั้งชื่อตามลำห้วยที่มีมาตั้งแต่อดีตเป็นชื่อของหมู่บ้าน และบุคคลที่เข้ามาตั้งหมู่บ้านในครั้งแรกนั้นเดิมทีเข้ามาทำนา เนื่องจากถนนหนทางทุรกันดารมาก ทางเดินไปนาเป็นดินทรายเดินทางลำบากและไกล จึงได้ย้ายมาจากบ้านพระบาทเพื่อไม่ให้ลำบากและเสียเวลาในการเดินทาง คนที่เข้ามาตั้งหมู่บ้านครั้งแรกมี 5 ครอบครัวและเป็นญาติพี่น้องกันได้แก่

1. นายบัวพา พิมพ์ศรี
2. นายเจียม พิมพ์ศรี
3. นายหนูเวียง พิมพ์ศรี
4. นายหลุน บริจันทร์
5. นายสิงห์ โชคศรี

ได้พาครอบครัวย้ายมาจากบ้านพระบาทเมื่อปี พ.ศ. 2496 ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2508 จึงได้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้นในครั้งนั้นมี นายอ่อนสี ศรีภา ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน มีนายสง่า บุตรทอง และนายเหรียญ พรหมพวงดี เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวนครัวเรือน 35 ครัวเรือน นายอ่อนสี ศรีภา ดำรงตำแหน่งได้ 27 ปี จึงได้พ้นจากตำแหน่งเพราะถึงแก่กรรม ปี พ.ศ. 2525 จึงได้มีการจัดเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้นใหม่และนายแย้ม พิมพ์ศรี ก็ได้รับเลือกตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2 มี นายพุ สร้อยคำ และ นายคำชู สร้อยคำ เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มีประชากรในหมู่บ้านจำนวน 57 ครัวเรือน นายแย้ม พิมพ์ศรี ได้ดำรงตำแหน่งมาจนถึงปี พ.ศ. 2533 ก็ได้พ้นจากตำแหน่ง เนื่องจากครบวาระ จากนั้นก็ได้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านครั้งที่ 3 ผู้ที่ได้ดำรงตำแหน่งได้รับการเลือกตั้ง คือ นายพุ สร้อยคำ มี นายคำชู สร้อยคำและ นายเมย เลสะห่าน เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และเมื่อปี พ.ศ. 2540 หมู่บ้านห้วยบงได้มีการเลือกตั้ง อบต. บุคคลที่ได้รับการเลือกตั้ง คือ

1. นายละมัย พุทธกัลยา

2. นายนิวัฒน์ ปัทนาดา

และนายคำฟู สร้อยคำ ได้ครบวาระเมื่อ ปี พ.ศ. 2543 จึงได้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนที่ 4 ขึ้นและผู้ที่ได้รับการเลือกตั้ง คือ นายละมัย พุทธกัลยา และผู้ที่ได้รับเลือกตั้งให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคือ นายลำราย พิมพ์ศรี และ นายเดช พรหมดวงดี จากนั้นวาระของ อบต. ก็ได้สิ้นวาระลงและได้มีการเลือกตั้งขึ้นใหม่ ในวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2544 บุคคลที่ได้รับการเลือกตั้งคือ

1. นายเมย เลสะท้าน
2. นายคำมูล สุขเนตร

ปัจจุบันหมู่บ้านห้วยบง มีจำนวนครัวเรือน 86 ครอบครัวย จำนวนประชากรในหมู่บ้าน 402 คน เป็นชาย 194 คน หญิง 208 คน

3.5 บุญและประเพณีวัฒนธรรม

งานบุญประเพณีของบ้านห้วยบงจะเหมือนกับหมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลห้วยทอง แต่มีบุญที่เริ่มจะไม่มีให้เห็นในชุมชน คือ บุญพระเวส เนื่องจากมีการเตรียมงานที่ยุ่งยากและใช้งบประมาณมาก เพราะบุญพระเวสเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ ถ้าชุมชนไม่ให้ความร่วมมือในการจัดเตรียมงานการดำเนินงานและไม่มีมีการเตรียมงานที่ดีบุญพระเวสก็จะจัดขึ้นไม่ได้ ดังนั้นการที่จะทำบุญพระเวสต้องพึงเสียงจากชุมชนเป็นส่วนใหญ่ด้วย

3.6 ด้านเศรษฐกิจ

เมื่อครั้งอดีตนอกเหนือจากการทำนาแล้วคนในชุมชนยังมีการประกอบอาชีพหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็น อาชีพหาปลา ทำไร่ฝ้าย ปลูกปอ ปลูกมันสำปะหลัง การปลูกฝ้ายเมื่อก่อนนั้นปลูกไว้เพื่อทำเครื่องนุ่งห่มในครัวเรือนไม่ได้ทำเพื่อขาย ส่วนด้านการปลูกปอและมันสำปะหลังนั้นปลูกเพื่อจำหน่าย แต่เมื่อจะทำกันอย่างเป็นล่ำเป็นสันเมื่อได้ผลผลิตออกมาแล้วไม่มีตลาดรองรับผลผลิตทำให้ขาดทุนและไม่มีที่จำหน่ายผลผลิต จึงได้เลิกทำเมื่อปี พ.ศ. 2530 และปัจจุบันจึงได้หันมาทำสวนปลูกพืชยืนต้นแทน เช่น มะขาม มะม่วง ส้มโอ ฯลฯ

หน่วยงานที่เข้ามามีบทบาทและพัฒนาหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐและ องค์การ พัฒนาเอกชน ได้แก่ องค์การแพลน ประเทศไทย พัฒนาชุมชน กองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท เมื่อมีกองทุนเข้ามาในหมู่บ้านทำให้ชาวบ้านมีแหล่งเงินทุนที่จะประกอบอาชีพได้หลากหลายอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นการลงทุนค้าขาย เลี้ยงไก่ เลี้ยงวัว เลี้ยงหมู ฯลฯ

3.7 การดำเนินกิจกรรมที่เกิดจากการเปิดเวทีของวิทยากรกระบวนการ

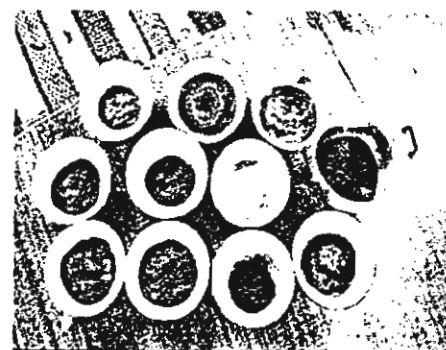
บ้านห้วยบงเป็นหมู่บ้านที่กลุ่มวิทยากรกระบวนการในเขตพื้นที่ภูเวียงได้จัดเวทีชุมชนหลายครั้ง การจัดเวทีเริ่มจากการพูดคุยถึงอดีต ทรัพยากรต่างๆ กลุ่มองค์กรในชุมชน จนถึงแนวทางในการแก้ปัญหา จึงเกิดการวิเคราะห์ค่าใช้จ่าย ทำให้พบว่ามุงซุงเป็นอัตราส่วนของค่าใช้จ่ายที่สูง และชาวบ้านก็เห็นว่าไม่มีทางแก้ปัญหานี้ได้ จึงได้เริ่มการนำ “ผงนิว” เข้ามาทดลองทำเพื่อทดแทนมุงซุง จากการทดลองทำในครั้งแรกชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่าสามารถทดแทนมุงซุงได้ จึงได้เกิดแผนดำเนินการดังนี้

แผนกิจกรรมผงบัว

1. เป้าหมาย: ทำกินในครอบครัวก่อน แล้วค่อยขาย
2. วัตถุดิบที่นำมาทำผงบัว
 - 2.1. ปลุกเสริมที่บ้าน ป่าชุมชน และวัด
 - 2.2. บำรุงรักษาที่มีอยู่แล้ว
 - 2.3. ไปหาพันธุ์จากป่าอื่นมาเพิ่ม
 - 2.4. วางแผนการปลูก
3. นำมาทำรวมกันเดือนละ 1 ครั้ง
4. ให้เตรียมวัสดุโดยการปัน พอนำมารวมกันให้ผสมได้เลย
5. สัดส่วนที่ให้รสพอดี (เปรี้ยว หวาน มัน เค็ม)

ตารางที่ 7 สูตรทำผงบัวบ้านห้วยบง

วัตถุดิบ	รส	จำนวน	หมายเหตุ
1. ผักหมหนามทั้ง 5	มัน และเค็มอ่อนๆ	1 ส่วน	
2. ข้าวเหนียว	มัน	3 ส่วน	
3. ผักหวาน	มัน ฝาด หวาน เค็มอ่อนๆ	2 ส่วน	ถ้าสุกจะหวาน
4. ใบมะขามอ่อน	เปรี้ยวมาก เปรี้ยวแหลม	1/2 ส่วน	
5. ใบส้มโอม	เปรี้ยว และฝาด	1 ส่วน	
6. ใบน้อยหน่า	ขม มัน กลิ่นแรง	1 ส่วน	
7. ใบส้มป่อย	เปรี้ยวอ่อน	1 ส่วน	
8. ใบส้มรรม	เปรี้ยว ฝาด	1 ส่วน	
9. ใบหม่อน	หวาน มัน	2 ส่วน	
10. ใบกระเทียม	หวาน มัน กลิ่นแรง	1 ส่วน	
11. ใบผักอีอุม (มะรุม)	มัน ขมอ่อนๆ	1 ส่วน	
12. ผักแป้น	เค็ม มัน	1 ส่วน	
13. ใบหอม	มัน หอมอ่อนๆ	1 ส่วน	

ภาพที่ 10 ส่วนประกอบของผงบัว

ภาพที่ 11 แม่บ้าน พ่อบ้าน และเด็กนักเรียนช่วยกันทำผงบัว

ภาพที่ 12 แม่ใหญ่ผู้ไม่หยุดการเรียนรู้กำลังจัดบันทึกสูตรผงบัว และปฎิบัติวิถีภาพ

จากการพูดคุยและทดลองปฏิบัติในการทำผงบัว ก่อให้เกิดการเชื่อมถึงการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เนื่องจากส่วนประกอบของผงบัวทั้งหมดสามารถหาได้จากป่าชุมชนห้วยบง-พระบาท จึงได้พูดคุยถึงประโยชน์อื่นของต้นไม้ในป่าชุมชน ดังนี้

ตารางที่ 8 แสดงชนิดต้นไม้ที่สามารถนำใช้ทำเครื่องเรือนที่ใช้

ต้นไม้/สมุนไพร	ประโยชน์	ปริมาณ	ความต้องการ	จะอย่างไร
1. หนามแท่ง	- ทำน้ำยาสระผม ชักผ้า ใช้เมล็ด ผลอ่อน - ใช้ไม้ทำฟืน ทำบ้าน - ไม้ประดับ - สากตำข้าว ตำดินปืน - ผลสุกเป็นอาหารสัตว์	มาก	มาก	- ทำน้ำยาสระผม ผงชักผ้า - ถ้าจะปลูกใช้เมล็ด - ออกผลในฤดูฝน - ผลสุก ประมาณ ก.พ.-มี.ค. มีกลิ่นหอม
2. ต้นขี้มอด	- เปลือกใช้ชักผ้า - ใช้ไม้ทำมอด	น้อย	ไม่ได้ใช้	ปลูกด้วยเมล็ด เกิดตามดินโพน
3. ขาดัน	- แก่น ต้มทำยาแก้ไข้ - ใช้ได้ทั้งต้น ทำยาตั้ง (ทำลูกประคบ)	น้อย	มาก	- ปลูกด้วยเมล็ด - ปลูกเพิ่มในป่า
4. ต้นทรายเดิน	- แก่น เปลือก ทำยาต้ม แก้โรคท้องอืด ผิดลำแดง - ผลกินได้ (หวาน)	มาก	มาก	- ใช้เมล็ดปลูก - มีเกิดในหมู่บ้าน - รักษาดินเดิมไว้
5. ต้นขี้หนู	แก่น ราก ทำยาแก้ฮีสกฮิส เอาไปต้ม ฝน แขน้ำอาบ กินก็ได้	มาก	มาก	ดูแลรักษา
6. ต้นมะหาด	- แก่น ต้ม เคี้ยวจนดำ บดทำลูกกลอนฆ่าพยาธิตัวติด - ผลสุกกินได้ (หวาน) เหมือนลูกหม่อน	มาก	มาก	ดูแลรักษา
7. ต้นช้างน้าว	แก่น ราก ใบ ต้มผสมสุตรยา	มาก	มาก	ดูแลรักษา
8. ต้นตานกกรด	แก่น ต้ม แก้ปวดหลัง ปวดเอว	มาก	มาก	ดูแลรักษา

บ้านห้วยบงเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีหมอยาพื้นบ้านหลายคน ในอดีตองค์การแพลน ประเทศไทย เคยสนับสนุนเครื่องมือในการผลิตยาสมุนไพรเพื่อจำหน่าย แต่กลุ่มต้องล้มเลิกไปเนื่องจากขาดทักษะในการบริหารจัดการกลุ่ม ปัจจุบันเครื่องมือต่างๆยังคงเหลืออยู่ ซึ่งมีกลุ่มหมอยา ล้วนเป็นผู้สูงอายุมากแล้ว แต่มีหลาน

สาวของหมอยาคนหนึ่งกำลังเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 สนใจไปเก็บสมุนไพรกับตา และเรียนรู้ต้นไม้ในป่าชุมชน และประโยชน์ของต้นไม้ได้เกือบครบทุกชนิด รายชื่อหมอยาที่ยังมีชีวิตอยู่ ดังนี้

1. พ่อสมบุญ บรจันทร์
2. พ่อสี สารรัตน์
3. พ่อบุญโฮม พิมพ์ศรี
4. พ่อสมหมาย สุขเนตร
5. พ่อเหรียญ พรหมดวงดี
6. พ่อทองใส พิมพ์ศรี
7. พ่อศรี หันตุลา

ตัวอย่างสูตรยาสมุนไพรที่ได้จากหมอยาบ้านห้วยบง
สูตรยาตั้ง

1. ใบขนาดใหญ่
2. ใบเป้ง และเปลือก
3. เปลือกข่าตัน
4. เปลือกต้นบก
5. เปลือกต้นโกทา
6. เปลือกต้นกุ่มต้นก้าม
7. ใบลิ้นช้าง
8. ฝัสดำหมอนิล/คราม

วิธีการทำ เอามาตำรวมกันจนเป็นน้ำออก เอาผ้าห่อ แล้วใช้ไม้ค้ำ นำไปนึ่งจนร้อน
แล้วใช้ประคบจนหมดความร้อน ให้นำไปนึ่งใหม่

สูตรยาต้มแก้ไข้ใน/อุบัติเหตุ

1. ต้นเพี้ยฟาน
2. ต้น/แก่น กระถินหนาม
3. แก่น ฝาง
4. แก่นกระถิน
5. แก่นชะอม

การแบ่งโซนป่าชุมชนห้วยบง-พระบาทตามลักษณะที่ชาวบ้านเรียก ซึ่งชื่อเหล่านี้บ่งบอกถึงลักษณะ
ทางกายภาพของโซนนั้นๆ แบ่งได้ดังนี้

1. ยอดห้วยบง
2. ยอดช่องบะอี
3. ช่องบัวศรี

4. บากระเดา
5. โศกฟากห้วย
6. ฮ้องก้ามปู
7. บาปาหว่า
8. โศกปาข้า

แผนดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชนห้วยบง-พระบาท

1. สำรวจป่าโดยแบ่งโซนตามชื่อที่ชาวบ้านเรียกกัน
2. ลักษณะเด่นของโซนนั้นๆ สำรวจต้นไม้หลัก
3. ทำแผนที่ทรัพยากร

3. บ้านโคกกลาง

3.1 ประวัติบ้านโคกกลาง

บ้านโคกกลางเป็นหมู่บ้านที่มีอายุประมาณ 100 กว่าปี ซึ่งถือได้ว่าเป็นหมู่บ้านเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่ง ในอำเภอกุเวียง คนกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่ได้แก่กลุ่มคนที่อพยพมาจาก จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดร้อยเอ็ด ตลอดคนกลุ่มคนที่อยู่ในชุมชนใกล้เคียงในเขตอำเภอกุเวียง เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติมาก ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ป่า ดิน น้ำ ป่าไม้เป็นต้น จากการบอกเล่าของชาวบ้านถึงเหตุผลที่พ่อแม่อพยพมาจาก อำเภอนมไพรจังหวัดร้อยเอ็ดว่า พ่อเป็นคนชอบเลี้ยงนกเขาและหาอาหารป่า เช่น กระต่ายป่า จากการบอกเล่าของคนทั่วไปในสมัยก่อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของอำเภอกุเวียงว่าเป็นอำเภอที่มีกอข้าวขนาดใหญ่เท่ากับกะบุงใส่ข้าว อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำเช่น ปลาอีจัน ปลาคอกกั้ง พ่อแม่จึงได้อพยพมาอยู่บริเวณนี้ ซึ่งเป็นอย่างนั้นจริงในสมัยก่อนที่จะสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ แต่ทุกวันนี้ไม่ใช่ หาไม่ได้แล้ว สมัยที่เป็นเด็กเมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมาชาวบ้านที่นี่ได้ขายปลาในหนองน้ำข้างบ้าน ในราคาประมาณ 80 บาทเป็นหนองน้ำธรรมชาติที่มีผักตบชวาเป็นจำนวนมาก เมื่อวิดน้ำแห้งแล้วเก็บผักตบชวาออกหมดจะเห็นปลาซ่อนตัวเท่ากับเสาหรือท่อนไม้ใฝ่วางอยู่เป็นแถวซึ่งแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ

3.2 ลักษณะการปกครองของหมู่บ้านโคกกลาง

บ้านโคกกลางเป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะการปกครองเหมือนกับหมู่บ้านอื่นๆในอำเภอกุเวียงโดยผู้นำมาจากการเลือกตั้งของคนในชุมชน ซึ่งบ้านโคกกลางมีลักษณะเด่นทางการปกครองในเขตตำบลหว่าทองกว่าหมู่บ้านอื่นๆ สังเกตจากการที่ผู้นำได้รับเลือกตั้งดำรงตำแหน่งกำนัน 3 คน ติดต่อกันมานานกว่า 28 ปี เริ่มจาก

1. กำนันทองสุข คณานิตย์ ได้รับเลือกเป็นกำนันตำบลหว่าทองตั้งแต่ปีพ.ศ. 2517 – 2537 รวมอายุที่ดำรงตำแหน่ง ประมาณ 20 ปี จึงพ้นวาระเนื่องจากเกษียณอายุราชการ
2. กำนันดาว คณานิตย์ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งต่อจากกำนันทองสุข คณานิตย์ โดยเริ่มดำรงตำแหน่งปลาย ปี พ.ศ. 2537 – 2544 จึงพ้นวาระเนื่องจากครบวาระการดำรงตำแหน่ง (เป็นผู้นำ 2 สมัย)
3. กำนันอุทัย พิลาคม ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านประมาณ 2 – 3 เดือน และได้รับเลือกเป็นกำนันตำบลหว่าทอง ในปีพ.ศ. 2544 จนถึงปัจจุบัน

3.3 เขตติดต่อ

บ้านโคกกลางเป็นหมู่บ้านที่มีเขตติดต่อกับชุมชนอื่นๆในตำบลหว่าทองอยู่หลายชุมชน รายละเอียดดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	จุดเขตพื้นที่หมู่บ้านหนองผึกแวน ตำบลหัวทอง
ทิศใต้	จุดเขตพื้นที่หมู่บ้านห้วยบง ตำบลหัวทอง
ทิศตะวันออก	จุดเขตพื้นที่ตำบลทุ่งชมพู
ทิศตะวันตก	จุดเขตพื้นที่เขื่อนอุบลรัตน์

3.4 ทุนเดิมของหมู่บ้านโคกกลาง

ทรัพยากรทางธรรมชาติ ในอดีตหมู่บ้านโคกกลางเป็นหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ในด้านทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า แหล่งน้ำธรรมชาติ ฯลฯ แต่ก่อนบ้านโคกกลางได้ช่วยกันขุดน้ำบ่ออยู่ข้างลำบอง เรียกชื่อว่า "น้ำบองลัด" (เป็นบ่อดินที่ขุดข้างๆกับลำน้ำบองใกล้ๆหมู่บ้าน) เป็นบ่อน้ำที่มีรสชาติดีมีน้ำกินตลอดปีไม่ขาดแม้ในฤดูแล้ง ในฤดูฝนส่วนใหญ่ชาวบ้านจะตักน้ำฝนเป็นหลักเพราะน้ำบองดินจะขุ่น

ทรัพยากรป่าไม้ในอดีต ชาวบ้านได้ใช้ไม้ในป่าและไม้ตามหัวไร่ปลายนามาสร้างบ้านและจะไม่หวงกันเหมือนในปัจจุบันนี้ใครอยากได้ไม้ในพื้นที่ของใครก็ตัดเอาโดยไม่ต้องบอกกล่าวก็ได้แต่เอามาเพื่อใช้ประโยชน์ไม่ใช่การเอามาเพื่อขาย

สำหรับการทำการเกษตรชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้น้ำจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติและอาศัยน้ำฝนในช่วงเดือน 5 และ เดือน 6 ชาวบ้านจะเริ่มหาไม้ตามไร่สำหรับทำไถไถไถนา ฝนก็ตกตามฤดูกาลไม่เหมือนกับทุกวันนี้ สำหรับการหาอาหารในอดีตชาวบ้านส่วนใหญ่หาอาหารตามธรรมชาติ ทั้งพืช และสัตว์ ซึ่งสัตว์ป่าในอดีตจะมีจำนวนเยอะมากเช่น กระรอก กระแต ลิง ค่าง อีเห็น เม่น ในอดีตถ้าชาวบ้านปลูกแดงที่สวนจะต้องปลูกเผื่อลิงด้วยมิฉะนั้นจะไม่ได้กินเพราะลิงกินหมด ส่วนใหญ่สัตว์เหล่านี้จะอาศัยอยู่บริเวณใกล้ๆลำน้ำบอง หรือที่ชาวบ้านรู้จักกันในนาม "โขงสีกา" (ตั้งชื่อตามนายสีกา ซึ่งเป็นคนที่มาจากหมู่บ้านอื่นและมาอาศัยทำการเกษตรในบริเวณดังกล่าวซึ่งปัจจุบันนี้นายสีกาได้เสียชีวิตไปแล้วชาวบ้านจึงเรียกบริเวณดังกล่าวว่า "โขงสีกา"เป็นต้นมา)

ประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการทำการทำการเกษตร ของบ้านโคกกลางก่อนถึงฤดูกาลทำการเกษตรในชุมชนจะมีพ่อเจ้าทำพิธีเสี่ยงทายโดยการจุดบั้งไฟที่มีขนาดเท่ากับแขนเด็กยาวประมาณ 1 ฟุต จำนวน 3 บั้ง คือ บั้งที่ 1 แทนการเสี่ยงทายเกี่ยวกับสุขภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน บั้งที่ 2 แทนการเสี่ยงทายเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยง และบั้งที่ 3 แทนการเสี่ยงทายฝน และมีการทำพิธีจุด ถั่วบั้งไฟอันไหนจุดแล้วขึ้นไม่ตกลงกลางอากาศจะทำนายว่าในปีนั้นๆ การทำการเกษตรและการดำรงชีวิตของคนในชุมชนจะเป็นไปโดยราบรื่น แต่ถ้าบั้งไฟบั้งใดบั้งหนึ่งตกลงกลางอากาศแสดงว่าสิ่งที่สมมุติแทนบั้งไฟนั้นจะประสบปัญหาอุปสรรค เช่น ถั่วบั้งไฟที่แทนฝนตกลงกลางอากาศ แสดงว่าปีนั้นฝนจะแล้ง

นอกจากนี้ชาวบ้านยังเล่าให้ฟังถึงการนับถือในอดีตว่า ในวันพระชาวบ้านทุกคนควรต้องหยุดกิจกรรมทางการเกษตรทั้งหมด เคยมีคนที่ไม่เชื่อและนำวัวเทียมเกวียนเพื่อไปไถนาแต่วัวไม่ยอมเดินและไม่ยอมเทียมเกวียนแม้จะทำอย่างไรวาก็ไม่ยอมเดิน พอช่วงฤดูกาลปักดำชาวบ้านจะมีความเชื่อต่างๆหลายอย่าง เช่น เมื่อไถนาเสร็จแอกไถ (อุปกรณ์ที่ติดกับไถสำหรับคล้องคอควายในการไถนาเพื่อให้ควายดึงไถ) จะไม่ให้วางขวางกับคันนาและไม่ให้คนเดินข้ามแอกไถนา เพราะเชื่อว่าปูนาจะกัดคันข้าว เมื่อไถนาควายที่ลากไถร้อนหรือเหนื่อยจะไม่ให้ใช้เท้าเตะน้ำใส่ควายจะทำให้ควายไม่สบายแต่จะต้องใช้มือวิดน้ำใส่ควายแทน เป็นต้น

ส่วนประเพณีอื่นๆได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ในเดือนเมษายนของทุกปี ก่อนที่ถึงฤดูกาลทำนาในช่วงเดือน 6 ชาวบ้านจะทำพิธีตกประทายปู่ตา (เสี่ยงทายบั้งไฟ) หลังจากนั้นทำบุญเลี้ยงบ้านโดยการทำธง

หน้าวัวและนำอาหารที่ทำกินในเช้าวันนั้นใส่ในกระชง รวมทั้งหมาก พลุ ยาสูบ นำไปรวมกันที่ศาลากลางบ้านมีพ่อจ้าวเป็นผู้ที่พาทำพิธี แล้วจึงลงมือทำนาได้

3.5 การเปลี่ยนแปลงชุมชนและการยอมรับเทคโนโลยีสมัยใหม่

ชาวบ้านโคกกลางได้มีการเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมหันมายอมรับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่เกิดจากการส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานเกษตร บริษัททางการส่งเสริมการผลิตต่างๆ จากการบอกเล่าของคนในชุมชนทำให้ทราบว่า เมื่อประมาณ 30 กว่าปีที่ผ่านมา มีหน่วยงานเข้ามาส่งเสริมให้มีการใช้ยาฆ่าหญ้าจะมีลักษณะเป็นกระป๋องสีเขียว และใช้ปุ๋ยเคมี พื้นที่นาประมาณ 20 ไร่ ใส่ปุ๋ยเคมีถึงเขียวเต็มถึง ประมาณ 3 กิโลกรัม ใส่ในนาข้าวช่วงบ่าย พอเช้าของอีกวันหนึ่งไปดูข้าวในท้องนาจะมีสีเขียวขึ้นกว่าเดิม ชาวบ้านเลยปฏิบัติตามกันมาเรื่อยๆ เพราะเชื่อว่าปุ๋ยเคมีสามารถเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรได้อย่างยั่งยืน ปัจจุบันนี้สังเกตการใช้ปุ๋ยเคมีของชาวบ้านต้องเพิ่มปริมาณขึ้นเรื่อยๆ นาข้าวประมาณ 20 ไร่ ต้องใช้ปุ๋ยเคมีประมาณ 15 - 20 กระสอบ จึงจะเพียงพอและทำให้ข้าวเขียวเหมือนในอดีตได้ ปัจจุบันมีชาวบ้านหลายครอบครัวที่เชื่อว่าถ้าไม่ใส่ปุ๋ยเคมีแล้วจะไม่ได้ผลผลิต แต่ยังมีหลายครอบครัวที่เลิกใช้ปุ๋ยเคมีเพราะเห็นว่าต้นทุนในการผลิตสูงขึ้นเรื่อย รวมถึงการเปลี่ยนจากการใช้แรงงานในครอบครัวมาเป็นการจ้างแรงงาน ทุกกระบวนการของการทำนา ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมดิน ไถดะ ไถสำหรับปักดำ ถอนกล้า ปักดำ ใส่ปุ๋ย ทำให้ชาวบ้านหันมาทำนาหวานกันมากขึ้น เพราะจากการพูดคุยเพื่อหาแนวทางลดต้นทุนในการผลิต พบว่า การทำนาดำต้องลงทุนที่สูงโดยเฉพาะการจ้างแรงงานในการไถ ถอนกล้า ปักดำ ปุ๋ยเคมี เกี่ยวข้าว ในบางครอบครัวที่มีพื้นที่ติดหมู่บ้านไม่ใส่ปุ๋ยเคมีแต่ใช้ปุ๋ยตามธรรมชาติเพราะในช่วงฤดูฝนน้ำจะไหลและพัดพามูลสัตว์และพวกเศษอินทรีย์วัตถุในหมู่บ้านผ่านพื้นที่ทำการเกษตร

3.6 การศึกษา

บ้านโคกกลางในอดีตผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา พบว่าคนในชุมชนที่มีช่วงอายุประมาณ 30 ปีขึ้นไปส่วนใหญ่จบการศึกษาในภาคบังคับ แต่ปัจจุบันผู้ปกครองได้สนับสนุนให้บุตรหลานได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น เนื่องจากพบว่าคนที่จบการศึกษาในระดับที่สูงกว่าภาคบังคับและระดับมัธยมศึกษาส่วนใหญ่จะได้งานทำที่มีค่าตอบแทนที่สูงและได้เป็นหัวหน้าคนงาน หรือรับราชการครู จึงทำให้ระดับการศึกษาของคนในชุมชนที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ระดับอนุปริญญา และระดับปริญญาตรี ตามลำดับ

3.7 อาชีพของคนในชุมชน

บ้านโคกกลางเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดเขื่อนอุบลรัตน์และเป็นพื้นที่ลุ่มและดอน จึงทำให้คนในหมู่บ้านประกอบอาชีพที่หลากหลายได้แก่

1. อาชีพทางการประมงริมเขื่อนฯ ประมาณ 30 ครัวเรือน และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การแพลน ประเทศไทยในการจัดซื้อเรือและเครื่องเรือหาปลา จำนวน 25 ลำ ปลาที่หาได้จะจำหน่ายให้กับพ่อค้าปลาที่มารับซื้อที่ท่าปลา
2. อาชีพทำนาปลูกข้าว ทุกครอบครัวในชุมชนทำนาปลูกข้าว ส่วนใหญ่ปลูกเพื่อการบริโภคในครัวเรือนมีเพียงส่วนน้อยไม่ถึง 1 ใน 4 ของชุมชนที่ผลิตข้าวเพื่อขาย
3. อาชีพทำไร่ฮ้อยส่งโรงงาน มีประมาณ 6-7 ครอบครัว พื้นที่ประมาณ 700-800 ไร่ ไม่มีแนวโน้มที่จะขยายจำนวนครอบครัวที่ปลูกฮ้อย ชาวบ้านส่วนหนึ่งจะเช่าที่ของหมู่บ้านอื่นในการเพาะปลูก เช่น พื้นที่การเกษตรของบ้านสงเปือย ตำบลทุ่งชมพู ซึ่งพื้นที่ที่ปลูกฮ้อยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่บุกเบิกใหม่ เช่นป่าโคก

ที่ทำการเกษตรอย่างอื่นได้ เมื่อปลูกอ้อยไประยะหนึ่งเจ้าของพื้นที่จึงใช้เป็นทำการเกษตรอย่างอื่น เช่นทำนาหรือปลูกพืชไร่อย่างอื่นทดแทน

4. อาชีพรับราชการครู จำนวน 2 คน เป็นคนในหมู่บ้านที่มีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับปริญญาตรีและมาปฏิบัติหน้าที่ที่โรงเรียนประจำหมู่บ้าน

5. อาชีพรับจ้างทั่วไป มีทั้งทำงานก่อสร้างในจังหวัดขอนแก่น ในภาคกลาง ทำงานโรงงานที่ภาคกลาง การรับจ้างตัดอ้อยทั้งในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น จังหวัดราชบุรี จากการบอกเล่าของคนในชุมชนทราบว่า การไปรับจ้างตัดอ้อยนั้นจะมีเจ้าแก๊ยกายนอกเข้ามาให้สินเชื่อก่อนที่จะถึงฤดูตัดอ้อย เมื่อถึงฤดูกาลตัดอ้อยจะมีรถมารับไปตัดอ้อยใช้นี้ นอกจากนี้ชาวบ้านยังเล่าให้ฟังอีกว่า เจ้าแก๊กที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือมากคือเจ้าแก๊กเงิน เป็นคนราชบุรี จะเป็นคนที่บทบาทในการพัฒนาวัดในหมู่บ้านในเชิงวัตถุ เช่นสมทบทุนในการสร้างศาลา ถวายพระประธานที่วัด และเป็นคนที่ไม่เอาเปรียบชาวบ้าน ถ้าครอบครัวไหนที่ไปตัดอ้อยใช้นี้ไม่ได้จะผ่อนผันให้ไปตัดใช้นี้ในปีถัดไป หรือเอาเงินคืนโดยไม่เอาดอกเบี้ย

3.8 สุขภาพชุมชน

ชาวบ้านโคกกลางส่วนใหญ่ป่วยเป็นโรคกระเพาะ --- เนื่องจากจากการประกอบอาชีพที่แข่งกับเวลา เช่น การลงเรือหาปลาในเชื่อนฯ อาชีพรับจ้าง ที่ส่งผลให้เกิดการรับประทานอาหารไม่ตรงเวลา เมื่อป่วยคนในชุมชนจะไปใช้บริการขั้นแรกที่สถานีอนามัยตำบลหัวทองและโรงพยาบาลภูเวียงในรายที่มีอาการป่วยมากจะถูกส่งตัวไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลประจำจังหวัดขอนแก่น

3.9 แนวทางหลังจากที่ได้รวมกระบวนการกับวิทยากรกระบวนการ

บ้านโคกกลางได้ร่วมกันหารือถึงแนวทางการพัฒนาในอนาคตคือ กลุ่มผู้สนใจในประเด็นของการเลี้ยงหมูฟุ้งตนเอง มีสมาชิกที่สนใจเดิมประมาณ 10 คน และได้ร่วมศึกษาดูงานการเลี้ยงหมูแบบฟุ้งตนเองที่หมู่บ้านสองคอน ตำบลนาฝาย อำเภอภูผามาน หลังจากการดูงานได้มีการหารือกันในกลุ่มมองถึงทางออกในการเปิดเลี้ยงหมูในหมู่บ้าน เพื่อแก้ปัญหาหาคาหมูตกต่ำ ส่วนประเด็นในการเลี้ยงที่ใช้ฝักตามธรรมชาติสมาชิกยังไม่พร้อมหมดทุกคน แต่ถ้าใครพร้อมที่จะเลี้ยงแบบไหนก็แล้วแต่ความพร้อมของคนนั้นๆ ในปัจจุบันเหลือที่คุยกันถึงแนวทางอยู่เรื่อยๆ เหลือเพียง 3 คน ส่วนในเรื่องของการจัดการกับของเสียในโรงเรือนสำหรับเลี้ยงหมูมีเพียง 1 คน ที่ได้ติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการเรื่องบ่อแก๊สชีวภาพซึ่ง คือ สำนักงานเกษตร และ ธกส. ได้รับคำตอบตกลงเข้าร่วมโครงการและอยู่ในช่วงของการเตรียมการสถานที่ก่อสร้าง

นอกจากกลุ่มที่สนใจในการเลี้ยงหมูแล้วยังมีกลุ่มแปรรูปปลา ทำปลาต้ม ปลาอย่างขาย ได้ขายทั้งภายในหมู่บ้าน และขายภายนอกหมู่บ้านโดยเริ่มต้นได้รับการสนับสนุนจากโรงเรียนโดยสมัครเป็นสมาชิกรายละ 60 บาท ได้รับสนับสนุนทั้งสิ้น 2,000 กว่าบาท เป็นทุนในการผลิต ภูโดยไม่มีดอกเบี้ย บริหารจัดการโดยสมาชิกที่มาร่วมกันทำกิจกรรม

3.10 ทุนจากภายนอกที่เข้ามามีบทบาทกับชุมชน

บ้านโคกกลางเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่ได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น กองทุนหมู่บ้านละล้าน กองทุนเงินแสน ซึ่งกองทุนต่างๆ เหล่านี้ส่งผลกระทบกับชาวบ้านทั้งผลกระทบในเชิงบวกและผลกระทบในเชิงลบ

3.10.1 ผลกระทบชุมชนในเชิงบวก

1. สมาชิกมีแหล่งเงินทุนกู้ยืมสำหรับการประกอบอาชีพที่ตนเองถนัดทั้งในด้านการเกษตรและนอกภาคการเกษตร

2. สมาชิกรู้จักการออมทรัพย์ประจำเดือน จุดประสงค์การออมเพื่อผู้เพราะมีระเบียบเป็นส่วนที่บังคับให้สมาชิกออม ถ้าสมาชิกท่านใดไม่มีการออมเงินร่วมกับกลุ่มจะไม่มีสิทธิ์ที่จะกู้เงินดังกล่าว

3. สมาชิกได้รับผลกำไรจากกลุ่มคืน ถ้าผู้สถาบันการเงินที่อื่นหรือกู้เงินจากแหล่งเงินกู้เอกชนอื่นๆจะไม่ได้รับการปันผลกำไรคืน

4. คณะกรรมการรู้จักการทำงานเป็นกลุ่มมีการปรึกษาหารือกันบ่อยกว่าเดิม

5. มีสัตว์เลี้ยงในชุมชนมากขึ้นได้แก่ วัว ควาย หมู เนื่องจากสมาชิกกู้เงินกองทุนและนำไปลงทุนในการเลี้ยงสัตว์

6. สมาชิกมีแหล่งเงินกู้ที่ปลอดดอกเบี้ยในกรณีเจ็บป่วยกระทันหันและจำเป็นต้องเดินทางไปรักษาที่โรงพยาบาลนอกหมู่บ้าน

3.10.2 ผลกระทบชุมชนในเชิงลบ

1. สร้างให้ชุมชนไม่รู้จักค่าของเงิน เพราะได้มาง่ายเกินไปและชาวบ้านไม่กลัวดอกเบี้ยที่ตั้งไว้

2. ชาวบ้านเป็นหนี้สินมากขึ้น สมาชิกที่กู้ไปไม่ทำตามวัตถุประสงค์ส่วนมากจะคืนเงินกู้ลำบากส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีฐานะบ้าง ส่วนคนที่สามารถส่งคืนเงินกู้ได้ตามระยะเวลา ส่วนมากเป็นผู้ที่มีฐานะขาดสนและกู้เงินไปทำกิจกรรมตามที่ได้ตั้งไว้

1.1.3 ตำบลบ้านเม็ง อำเภอหนองเรือ

ทุนชุมชนของตำบลบ้านเม็ง

ทุนชุมชนที่สำคัญของบ้านเม็ง ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนอื่นๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านทรัพยากรป่าไม้

1.1 อุทยานแห่งชาติน้ำพอง ภูเม็งเป็นป่าอุทยานในเขตอุทยานแห่งชาติน้ำพอง ได้แก่ แม่น้ำป่าไม้จะถูกทำลายไปมาก แต่ก็ยังมีให้เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่า สมุนไพรมีมากบนป่าภูเม็ง ทำให้มีหมอชาพื้นบ้านอยู่ในทุกหมู่บ้าน แต่คนยังใช้บริการน้อย ส่วนใหญ่จะพึ่งการแพทย์แผนปัจจุบัน หมอยาส่วนใหญ่จึงรู้จักใช้สมุนไพร แต่ไม่ได้ขาย และมีกฎระเบียบห้ามนำสมุนไพรออกมาขายด้วย การรักษาด้วยสมุนไพรที่เห็นผล เช่น โรคนี้่ว ในส่วนชาวบ้านเองยังไม่มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า ยังไม่มีการฝึกอบรม แต่ประกาศห้ามทำลายป่าจาก อบต. ผู้ใหญ่บ้าน และทางรัฐประกาศห้าม ชาวบ้านเห็นว่าปัจจุบันคนไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กับป่า ต้นไม้ก็ไม่ตัดเพราะกลัวจะถูกจับ

1.2 ป่าชุมชน ประกอบด้วย ป่าชุมชนหนองแสง เป็นป่าปลูกใหม่ 35 ไร่, ป่าชุมชนบ้านหาด เป็นป่าดั้งเดิม 70 ไร่ รวมกับป่าปลูกใหม่ 44 ไร่ รวม 114 ไร่, ป่าชุมชนบ้านสว่างเป็นป่าดั้งเดิม 42 ไร่ ทุกป่าชุมชนมีหนังสือรับรองสิทธิการใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์ แต่ยังไม่ได้มีการจัดการเกี่ยวกับป่าชุมชน อาหารที่ได้จากป่าชุมชน คือ เห็ดอย่างเดียว

2. ด้านทรัพยากรแหล่งน้ำ

2.1 ลำน้ำ (ลำห้วย) ที่สำคัญได้แก่

(1) ลำน้ำเขินไหลผ่าน 9 หมู่บ้านในตำบลบ้านเม็ง เช่น บ้านดู่ บ้านหาด บ้านหนองแสง บ้านเม็ง เป็นต้น การใช้ประโยชน์ คือ เพื่อทำนา ปลูกผักกะหล่ำ (ประมาณ 500 ไร่ ที่ หมู่ 10 และหมู่ 11) ปลูกแตงร้าน (ปลูกทั้งปี ประมาณ 500 ไร่) ปลูกพริก (ปลูกที่บ้านหนองกงมากประมาณ 200 ไร่) ปลูกถั่วเหลือง (ปลูกมากที่บ้านหนองกง และบ้านหาด ประมาณ 100 ไร่) ซึ่งการเพาะปลูกยังไม่มีกรรวมกลุ่ม

(2) ลำห้วยโกลาตุกไหลมาจากภูเม็ง ผ่านบ้านดอนหัน เหมือดแอ่ เป็นต้น ประมาณ 10 หมู่บ้าน

(3) ลำห้วยหลัว ใช้ทำนา ปลูกกล้วย และผักกาด ปลูกมากที่บ้านหนองโน

(4) น้ำที่ไหลมาจากภูเม็งมีลำห้วยหาด ลำห้วยเปือยน้อย ลำห้วยกกบก ไหลไปที่อ่างเก็บน้ำตาดโตน บ.ดอนช้าง ยังคงมีน้ำไหลแต่ไม่เก็บน้ำ จะเป็นน้ำหลาก

(5) อ่างเก็บน้ำตาดโตนถ้าพัฒนาให้เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่จะได้ใช้ประโยชน์ถึง 3 ตำบล เคยมีงบประมาณมาทำฝายกันน้ำ แต่ก็ขาดเหมือนเดิม

2.2 งบประมาณที่ใช้ในการพัฒนาแหล่งน้ำ ได้แก่ งบกระตุ้นเศรษฐกิจ ทำคลองจากอ่างเก็บน้ำสู่ไร่นา งบประมาณ 2 ล้านบาท งบขุดลอกลำห้วยบ้านหนองแสง ของ ส.ส.สุวิทย์ คุณกิตติ (เป็นงบประมาณของฝรั่ง) ขุดลอกลำห้วยอ่างเก็บน้ำห้วยหลัว ใช้ประโยชน์ในการปลูกข้าว งบจากโยธาจังหวัดเป็นเงินหลายล้านบาท ขุดลอกลำห้วยกุดจิกน้อย ใช้ปลูกข้าว ปลูกกะหล่ำ งบประมาณจาก องค์การบริหารส่วนจังหวัด ขุดลอกลำ

ด้วยโสภณเดือนห้า ทำฝายน้ำล้น และขุดลอก งบประมาณจาก รพช. ห้วยฝายบุง ทำอ่างเก็บน้ำ ใช้ประโยชน์ในการเกษตร มีปลาบ้าง และงบประมาณของกรมชลประทาน

2.3 การอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งน้ำ ยังไม่ได้รับการอบรมในเรื่องการอนุรักษ์ หรือการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม เคยมีสิ่งแวดลอมเขต 6 มาบอกว่าจะมีโครงการฟื้นฟูลำน้ำเขิน และให้ช่วยกันอนุรักษ์ เท่านั้น และไม่เคยเข้ามาอีก การทำลายแหล่งน้ำเกิดจาก คนจากที่อื่นมาตัดเยาะเพื่อเอาปลา โรงงานน้ำตาลอาจจะปล่อยน้ำเสียลงลำน้ำเขินตอนล่าง การเกษตรใช้สารเคมีมากไหลสู่ลำน้ำทำให้ปลาเกิดโรคในฤดูหนาว ชาวบ้านคิดว่าเพราะหน้าหนาวน้ำจะนิ่ง ทำสารเคมีสะสมได้มาก

2.4 กฎระเบียบในการใช้น้ำ จะมีที่บ้านหนองกุง เนื่องจากมีเครื่องสูบน้ำไฟฟ้า จะมีกฎระเบียบในการดูแล และต้องเสียค่าบริการ (ประมาณชั่วโมงละ 60 บาท)

2.5 ปัญหาของแหล่งน้ำ คือ ไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำ เวลานั้นมากทำให้น้ำล้น ส่วนหน้าแล้งทำให้ขาดน้ำ

2.6 ข้อเสนอแนะจากชาวบ้านคือ ควรมีการศึกษามีปัญหาชาวบ้านในการกักเก็บน้ำ แต่ก่อนแค่หาบดินมากันก็อยู่ เพราะดินน้ำมีดินไม่อยู่

3. ด้านทรัพยากรที่ดิน

สภาพดินในตำบลบ้านเม็งชาวบ้านคิดว่าดีพอใช้ เนื่องจากเวลาเพาะปลูกแล้วได้ผลปานกลาง แต่ดินเริ่มจืด (มีธาตุอาหารลดลง) มากขึ้นเรื่อยๆ ต้องใช้ปุ๋ยมากขึ้น ชาวบ้านคิดว่าเกิดจากการใช้ในการเพาะปลูกมาก การใช้ปุ๋ยเคมีมาก และไม่มีมูลสัตว์ใส่เพื่อเพิ่มธาตุอาหารในดิน

ชาวบ้านบางคนเคยใช้ปุ๋ยชีวภาพแต่พบว่ามันเห็นผลช้ามาก ไม่ทันใจ สุดท้ายต้องใช้ปุ๋ยเคมีเหมือนเดิม ชาวบ้านพบว่าการใช้ปุ๋ยชีวภาพกับข้าวไม่ค่อยได้ผล แต่ถ้าใช้กับผักจะได้ผลดี ในส่วนชาวบ้านที่ใช้ปุ๋ยชีวภาพก็ไม่ได้ผลิตปุ๋ยชีวภาพให้เอง แต่จะซื้อจากบริษัทที่อยู่ขอนแก่นมาใช้

ปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะ โดยคนที่มีที่ดินติดกับที่สาธารณะ พอมีการรังวัดที่ดินชาวบ้านบางคนไม่เรียก อบต.เข้ามารวบวัดตามกข้อกำหนด อบต.บางคนก็ไม่กล้าจัดการเพราะกลัวไม่ได้รับเลือกตั้งในครั้งต่อไป

4. การเมืองการปกครอง

ต.บ้านเม็ง แยกออกจาก ต.พระลับ อ.เมือง จ.ขอนแก่น มาขึ้นกับอำเภอหนองเรือ ต.บ้านเม็งมีทั้งหมด 18 หมู่บ้าน อดีตชาวบ้านจะกลัวข้าราชการ หรือกลัวเจ้ากล้านาย ซึ่งส่วนใหญ่จะนานๆ ลงมาหมู่บ้าน การคัดเลือกผู้แทน ชาวบ้านไม่ค่อยได้คิดอะไรมาก แค่มายาหนั่งให้ดูครั้งเดียวก็เป็นผู้แทนได้แล้ว

จุดเปลี่ยนของการเริ่มไม่กลัวเจ้านาย ชาวบ้านคิดว่าเมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านเริ่มไม่ขึ้นต่อผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนัน คิดว่าสาเหตุเกิดจากชาวบ้านการศึกษาสูงขึ้น สื่อและการรณรงค์เกี่ยวกับเรื่องสิทธิต่างๆ มากขึ้น ชาวบ้านสามารถเข้าถึงสื่อได้มากขึ้น บุคลากรของรัฐ หรือหน่วยงานต่างๆ เข้าพื้นที่มากขึ้น และการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และ อบต. ที่มีวาระ เช่น 4 ปี เป็นต้น

การเลือกตั้งบอยในส่วนของ อบต. มีความเห็นว่า มีผลกระทบในด้านดีคือ ผู้นำรู้จักปรับปรุงตัวเอง ข้อเสียคือชาวบ้านทะเลาะกันมากขึ้น และมีการใช้เงินกันมากขึ้น แต่ชาวบ้านคิดว่า การเลือกตั้งเดี๋ยวนี้ดีกว่าในอดีต ชาวบ้านจะเลือกจากพรรคการเมืองมากกว่าเลือกบุคคล

5. วัฒนธรรมประเพณี

บุญประเพณีของ ต.บ้านเม็ง ยังมีครบทั้ง 12 เดือน งานบุญประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของ ต.บ้านเม็ง คือ บุญบั้งไฟ ซึ่งได้รับให้เป็นบุญประเพณีต้นแบบของ อ.หนองเรือ แต่ความเชื่อเปลี่ยนไป คือ ในอดีตเพื่อขอฝน ปัจจุบันเพื่อสนุก และเพื่อให้เกิดความสามัคคี ในชบวนแห่จะมีการอ่านตำนานบุญบั้งไฟด้วย เป็นการถ่ายทอดสู่ลูกหลาน

นอกจากนี้ยังมีบุญภู และบุญเงิน คือ เป็นการทำบุญในช่วงสงกรานต์เพื่อแสดงความเคารพต่อต้นน้ำ (ภู) และปลายน้ำ โดยมีพระสวดทำพิธี ขอให้ฝนพำดี

6. ผู้นำชุมชน

ในอดีตคนกลุ่มผู้ใหญ่บ้านสาเหตุจาก คนที่เป็นผู้นำส่วนใหญ่จะสามารถพึ่งพิงได้ เป็นผู้ที่มีอิทธิพล เนื่องจากมีนักเลง และโจรมาก ผู้นำจะต้องปราบให้ได้ หรือผู้นำบางคนก็เลี้ยงโจรเอง ผู้นำจะต้องทำตัวให้น่าเชื่อถือ เป็นผู้รู้ ในอดีตผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจในการจับกุม และตัดสินคดีความได้ เนื่องจากกลไกของรัฐจากส่วนกลาง เข้ามาไม่ถึง

ปัจจุบันผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ดี เป็นนักพัฒนา ไม่มีอิทธิพล ต้องมีผลงาน (บางครั้งต้องมีเงินด้วย) นอกจากผู้นำอย่างเป็นทางการแล้วยังมีผู้นำที่เกิดจากกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ผู้นำในท้องถิ่นมีอำนาจน้อยลง เนื่องจากกลไกของรัฐจากส่วนกลางกระจายสู่ท้องถิ่นมากขึ้น เช่น ศาลปกครอง สถาบันการศึกษาที่มีมากขึ้น

ชาวบ้านในปัจจุบันบางส่วนไม่เชื่อมั่นต่อผู้นำท้องถิ่น ต้องพึ่งตำรวจ และพึ่งศาล แต่ยังคงมีชาวบ้านบางส่วนที่ยังให้ความเชื่อถือต่อผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าอยู่ ถ้ามีเรื่องขัดแย้งของครอบครัว หรือของคนในชุมชน ถ้าผลประโยชน์ไม่มากก็สามารถตัดสินในชุมชนได้ แต่ถ้าผลประโยชน์มากก็ต้องพึ่งตำรวจ และผู้นำในปัจจุบันยังคงให้ความนับถือกับผู้นำในชุมชน เช่น เรื่องการเกษตร

ชาวบ้านคิดว่าคุณสมบัติของผู้นำที่ดี คือ ต้องเอื้อเฟื้อ เสียสละ เป็นนักพัฒนา มีวิสัยทัศน์ เสียสละ ซื่อสัตย์ ทำงานด้วยความโปร่งใส รับฟังคนอื่น ไม่ลำเอียง มีเหตุผล เข้าหาประชาชน ต้องชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจ มีความขยัน มีความรับผิดชอบสูง มีความสามารถในการประสานงาน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน บุคลิกดี ไม่เมาเหล้าและสิ่งอบายมุข (เมาไม่รู้เรื่อง) มีความรู้ความสามารถ เป็นตัวอย่างที่ดี

ผู้นำที่มีคุณสมบัติแบบนี้หายากในปัจจุบัน แต่ก็ต้องเลือกคนที่มีข้อเสียน้อยที่สุด วิธีการที่จะได้ผู้นำที่ดี คือ ใช้วิธีการเลือกตั้ง ชักชวนให้คนดีที่ลงสมัครรับเลือกตั้ง เชิญให้มาเป็นที่ปรึกษา หรือเลือกคนที่ใกล้ชิดคนดีมาเป็นผู้นำ การจะได้ผู้นำที่ดีจะต้อง ทำความเข้าใจกับชาวบ้าน (จัดเวทีประชาคมเรื่องผู้นำที่ดี) ดูพื้นเพประวัติความเป็นมา วงศ์ตระกูล อย่าเห็นแก่เงิน พังคำพูดและแนวนโยบายในการปฏิบัติประกอบด้วยทั้งก่อน และหลังการเลือกตั้ง จัดให้มีการแถลงนโยบายของแต่ละคนให้ชุมชนทราบ และต้องให้ชาวบ้านไปใช้สิทธิเลือกตั้งทุกคน

7. ด้านเทคโนโลยี

เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่ ทำให้ชาวบ้านเชื่อถือคนภายนอกมากกว่า เนื่องจากเทคโนโลยีนำมาจากภายนอก ต้องพึ่งพิงภายนอก เช่น รถไถ โดยเชื่อว่าเรามีความรู้มากกว่า

8. ระบบความรู้ในชุมชน

8.1 มีความรู้เรื่องการรักษาพยาบาล เช่น ใช้คาถาอาคมเพื่อการรักษาพยาบาล เช่น โรคคางทูม การอยู่ไฟ ใช้สมุนไพรรักษาไข้หวัดใหญ่ ไข้หวัด ให้ใช้หัวข่าอ่อนเคี้ยวแล้วพ่นใส่แผล

8.2 มีความรู้เกี่ยวกับบุญประเพณีเพื่อการอยู่ร่วมกัน

8.3 มีความรู้เกี่ยวกับการเกษตร และการทำมาหากิน

8.4 การบริหารกลุ่ม ยังคงใช้ความเชื่อมาช่วยบ้าง เช่น ฝน ความเชื่อเรื่องบาปบุญ

9. หน่วยงานที่เข้ามาในชุมชน

9.1 จากหน่วยงานรัฐ เช่น เข้ามาทำโหลจากสถาบันการศึกษา เข้ามาทำวิจัย ทำวิทยานิพนธ์ บัณฑิตอาสา ธกส. พัฒนาชุมชน อบต. ผู้ใหญ่บ้าน สำนักงานคุ้มครองผู้บริโภค (สคบ.) สภานายความ ชลประทาน ศูนย์กายภาพบำบัด แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้เข้ามาประจำ และไม่คอยนำผลการศึกษา หรือข้อมูลกลับมาสู่ชุมชน

9.2 หน่วยงานวิจัย เช่น ประชารัฐ ทำสำรวจข้อมูล 20 ครอบครัวต่อหมู่บ้านเพื่อทำแผน บัณฑิตอาสา สกว.

9.3 องค์กรชุมชน เช่น องค์กรพระสงฆ์จากวัดบ้านเสี้ยว

9.4 องค์กรพัฒนาเอกชน เช่น โครงการพัฒนาลุ่มน้ำเงิน โรงงานเผาขยะจากญี่ปุ่น (JCI ชาวบ้านไม่แน่ใจกับชื่อ) และนักวิชาการจากหลายหน่วยงานร่วมนำเสนอแผนสูบน้ำจากลำน้ำเงินขึ้นบนเขาภูเม็งและปล่อยตามท่อมาใช้ในการเกษตร และองค์การแพลน ประเทศไทย (บ้านเหมือดแอ่)

9.5 หน่วยงานเอกชน เช่น สอบถามเกี่ยวกับการใช้สินค้า ลัทธิจากไต้หวัน

10. ปัญหาของชุมชน

10.1 คนว่างงาน มีการอพยพแรงงานเข้ากรุงเทพฯ จึงอยากให้มีโรงงานเกิดขึ้นในท้องถิ่น ที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน

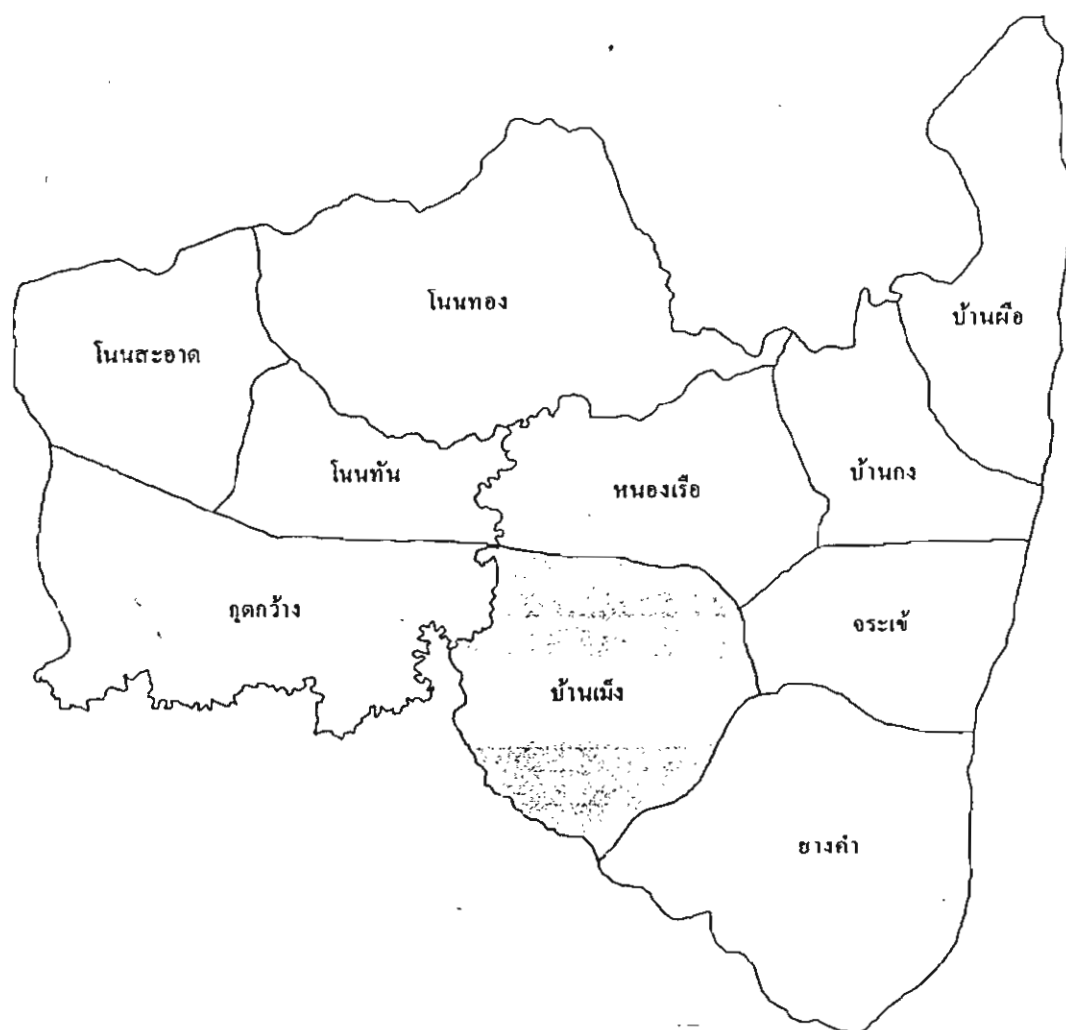
10.2 อยากให้มีอาชีพเสริม

10.3 ทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ค่อยได้ใช้ประโยชน์ เช่น สมุนไพร เนื่องจากยังไม่มีคนคิดที่จะทำ และขาดคนแนะนำด้านการตลาด และสรรพคุณ ไม่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เกี่ยวกับสมุนไพร ไม่มีการศึกษาอย่างจริงจัง และขาดการประชาสัมพันธ์อย่างถูกต้อง

10.4 ค่าครองชีพสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการศึกษาของลูกหลาน

11. ข้อเสนอของชุมชน

อยากให้หน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาในชุมชน เช่น การเก็บข้อมูล ให้มีการนำข้อมูลกลับเข้ามาสู่ชุมชน หรือ ชี้แจงความก้าวหน้าต่างๆ ให้ชุมชนได้รับรู้ด้วย และเสนอให้จัดทำข้อมูลเป็นรูปเล่มมาเก็บไว้ที่ อบต. และที่หมู่บ้านด้วย

ภาพที่ 13 แสดงแผนที่อำเภอหนองเรือและพื้นที่น้ำร่อง

1.2 ได้แผนพัฒนาชีวิตของชุมชน

จากประสบการณ์การพัฒนาวิทยากรกระบวนการ และการจัดทำแผนชีวิตพบว่า กระบวนการทำแผนชีวิตจะต้องมีกิจกรรมและใช้เวลาในการปรับแนวคิดการพัฒนาของคนในชุมชนให้ไปในทิศทางเดียวกัน รวมถึงการทำแผนโดยวิทยากรกระบวนการที่เป็นคนในชุมชน และการใช้ข้อมูล/ความรู้ที่เกิดจากคนในชุมชนเป็นผู้ศึกษาและรวบรวมนำมาวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งเพื่อหาศักยภาพและโอกาสในการจัดทำเป็นแผนชีวิตนั้นเป็นเรื่องใหม่สำหรับคนในชุมชน ดังนั้น ทั้งวิทยากรกระบวนการและคนในชุมชนแต่ละพื้นที่ได้ร่วมกันค้นหากิจกรรมเพื่อใช้เป็นสิ่งเริ่มต้นเรียนรู้ร่วมกัน ดังนี้

1.2.1 แผนพัฒนาชีวิตอำเภอภูเวียง

จากการพัฒนาวิทยากรกระบวนการและพัฒนาแผนระยะเวลา 6 เดือนที่ผ่านมาพบว่า ถึงแม้พื้นที่นำร่องในการดำเนินงานของภาคฯ คือ ตำบลหัวทอง จะเป็นพื้นที่ที่มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาทำงานมาก และมีประสบการณ์ในการทำแผนชุมชนมาบ้าง แต่การทำแผนดังกล่าวเกิดขึ้นในระยะเวลาที่สั้น และเกิดจากผู้นำ หรือคณะกรรมการหมู่บ้าน เพียงแค่ 4-5 คน ดังนั้นแผนดังกล่าวจึงมักไม่ได้นำมาทำให้เป็นจริง ดังนั้น ภารกิจแรกของการทำแผนชุมชนในตำบลนี้ คือการรวมคนที่พร้อมจะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตตามแนวทางของการพึ่งตนเอง ซึ่งกระบวนการรวมคนมีทั้งการพูดคุยในเวทีประชุม การพูดคุยส่วนตัว การศึกษาดูงาน และการทดลองทำ โดยเริ่มจาก 3 หมู่บ้านที่มีศักยภาพในการดำเนินงาน คือ มีผู้นำชุมชนที่พร้อมจะทำงานเพื่อส่วนรวม มีพื้นที่ติดต่อกัน มีฐานทรัพยากรเหมือนกัน และมีวัฒนธรรมที่ยังคงรักษาไว้ แผนพัฒนาชีวิตของแต่ละชุมชนจะเริ่มจากกิจกรรมที่แตกต่างกัน โดยใช้กิจกรรมดังกล่าวเป็นจุดเริ่มในการพัฒนาแผน และเชื่อมโยงกับวิถีอื่นๆ ในชุมชนแบบบูรณาการ

บ้านพระบาท (1) กิจกรรมของบ้านพระบาทเริ่มจากการรื้อฟื้นภูมิปัญญาในด้านการจักสานเครื่องมือต่างๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน หรือของใช้ในครัวเรือน ในอดีตบ้านพระบาทเป็นหมู่บ้านที่มีต้นคล้าจำนวนมาก ชาวบ้านนำต้นคล้ามาทำเครื่องมือหากิน และของใช้ในครัวเรือนจำนวนมาก เนื่องจากต้นคล้ามีลักษณะเหนียว และทนทาน แต่ปัจจุบันต้นคล้าเหล่านี้นั้นเหลือจำนวนน้อยมาก แต่ชุมชนก็ยังมีความต้องการต้นคล้าเพื่อทำของใช้ในครัวเรือนเหมือนเดิม ดังนั้นชาวบ้านพระบาทจำนวนหนึ่ง จึงมีแผนที่จะรื้อฟื้นภูมิปัญญาในด้านการจักสาน และฟื้นฟูต้นคล้า โดยการอนุรักษ์ของเดิมที่มีอยู่ และการปลูกเพิ่มทั้งในพื้นที่สาธารณะ และในพื้นที่ส่วนตัว พร้อมทั้งนี้ชาวบ้านพระบาทยังเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านี้ และต้องการสืบทอดให้เป็นความรู้ และทักษะแก่ลูกหลาน และคนภายนอก จึงต้องการจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์เครื่องมือในการทำมาหากินของชาวบ้านขึ้น ควบคู่กับการกระตุ้นให้ภูมิปัญญาเหล่านี้ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนด้วย (2) กิจกรรมการวิเคราะห์ค่าใช้จ่าย เกิดจากการที่วิทยากรกระบวนการชวนชาวบ้านพูดคุยถึงปัญหานี้ขึ้น โดยการแยกแยะประเภทของรายรับรายจ่าย มีชาวบ้านบางส่วนที่เข้าร่วมโครงการพักนี้เกษตรกรของ ธกส. ได้มีการบันทึกรายรับรายจ่าย แต่ไม่ได้แยกแยะรายละเอียดของรายรับรายจ่าย ชาวบ้านจึงเห็นว่าควรจะทำเป็นแบบสอบถาม แล้วให้เยาวชนเป็นผู้สัมภาษณ์ข้อมูลเพื่อความรวดเร็ว และไม่เป็นภาระเพิ่มกับชาวบ้าน จากการเก็บแบบสอบถามจำนวน 80 ชุดจาก 120 ครัวเรือน ทำให้ชาวบ้านเห็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นมาก ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของอาหาร ของใช้ในครัวเรือน และการลงทุนในการผลิตทางการเกษตร ซึ่งสูงมาก ก่อให้เกิดหนี้มากกว่า 2 เท่าของรายรับ ชาวบ้านบางส่วนจึงต้องการลดค่าใช้จ่าย แต่ต้องการความมั่นใจใน

การทำ ทางองค์การแพลน ประเทศไทย จึงได้จัดให้มีการศึกษาดูงานที่ศูนย์เครือข่ายอินแปง จากนั้นจะกลับมาพูดคุยกันว่า จะดำเนินการอย่างไรกับชีวิตเพื่อลดค่าใช้จ่ายดังกล่าว

ภาพที่ 14 ชาวบ้านพระบาทกำลังช่วยกันเพาะชำต้นคร่ำที่กำลังจะหายไป

บ้านโคกกลาง กิจกรรมของบ้านโคกกลางที่จะเป็นจุดเริ่มในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน คือ กลุ่มเลี้ยงหมู ซึ่งประสบปัญหาการเลี้ยงหมูขาดทุน การหาอาหารหมูลำบาก ทำให้ต้นทุนในการผลิตสูงตามไปด้วย จากการพูดคุย และการศึกษาดูงาน กลุ่มเลี้ยงหมูบ้านโคกกลางจึงมีแผนในการดำเนินงานของกลุ่ม คือ (1) การผลิตอาหารหมูเองในชุมชน ซึ่งมีปลากุ้งจำนวนมาก พืชผักธรรมชาติ และพืชผักที่ปลูกที่สามารถนำมาทำอาหารสัตว์ได้ และจะพัฒนาเป็นโรงงานอาหารสัตว์ในอนาคต (2) การผลิตลูกหมูเอง (3) การดูแลรักษาหมูโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน (4) การตลาด โดยการหาซื้อหมูของกลุ่ม ขายในชุมชน (5) การแปรรูปอาหาร เช่น ทำไส้กรอก แหนม เป็นต้น (6) การทำบ่อก๊าซชีวภาพ เพื่อนำมาทำพลังงาน และเป็นการทำไม่ให้เป็นของเสีย

บ้านห้วยบง กิจกรรมของบ้านห้วยบงเริ่มจากการวิเคราะห์เศรษฐกิจชุมชนพบว่า ประเภทของรายจ่ายมากกว่ารายรับ จึงลองวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายการทำนา ทำให้เห็นการทำนาขาดทุน ลองวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายในการไปรับจ้างตัดอ้อยก็ขาดทุน และวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายในการไปทำงานต่างประเทศ ซึ่งขาดทุนเช่นเดียวกัน ดังนั้นชาวบ้านจึงอยากลองบันทึกค่าใช้จ่ายของตัวเองว่า จะขาดทุนจริงเหมือนคนอื่นหรือไม่ จากการบันทึกค่าใช้จ่ายรายวันโดยละเอียด ทำให้พบว่ามีค่าใช้จ่ายที่ต้องจ่ายให้กับร้านค้าในชุมชน และรถเร่ที่เข้ามาขายในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้รวมตัวกันเพื่อจะทำร้านค้าชุมชน นอกจากนี้ยังได้มีการนำแบบสอบถามให้เยาวชนในชุมชน เป็นผู้รวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ และบันทึกในแบบสอบถาม จากการรวบรวมข้อมูลพบว่าค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และต้นทุนการผลิตสูง จึงต้องการหาแนวทางในการลดค่าใช้จ่าย จะเริ่มจากการศึกษาดูงานเครือข่ายอินแปง

1.2.2 แผนพัฒนาชีวิตอำเภอภูผาม่าน

พื้นที่การทำงานในอำเภอภูผาม่าน ทำในลักษณะของเครือข่าย คือ เครือข่ายเกษตรหมูเฮา มีเป้าหมายหลัก คือ เพื่อช่วยเหลือกันในด้านการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นความรู้ เทคนิค หรือทุน ซึ่งมีหมู่บ้านนำร่อง 3 หมู่บ้าน จาก 17 หมู่บ้าน

บ้านสองคอน เริ่มจากกลุ่มเลี้ยงหมูบ้านสองคอน ซึ่งกลุ่มนี้มีการรวมกลุ่มกันเลี้ยงหมูมาเป็นเวลา 3 ปี โดยมีกระบวนการเลี้ยงแบบพึ่งอาหารในชุมชน เช่น พืชผักพื้นบ้านทั้งที่เคยเลี้ยงมาในอดีต และศึกษาจากเอกสาร การดูแลรักษาด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน การฆ่าและเนื้อหมูขายเองในชุมชน การจัดการกับของเสีย (ขี้หมู) นำมาทำก๊าซชีวภาพ และการนำก๊าซชีวภาพกลับมาเป็นพลังงานเพื่อผลิตอาหารหมู และใช้ในครัวเรือน รวมถึงการนำปุ๋ยที่เกิดจากการหมักก๊าซไปใช้ในแปลงเกษตร แผนการดำเนินงานของกลุ่มในอนาคต คือ (1) การปลูกพืชผักพื้นบ้านที่เป็นอาหารหมูเพิ่มเติมในพื้นที่ว่างของตัวเอง เนื่องจากมีชาวบ้านที่เห็นวิธีการเลี้ยงแบบนี้สามารถลดต้นทุนการผลิตได้จริง จึงเริ่มเลี้ยงมากขึ้น ทำให้อาหารหมูหายาก และต้องขึ้นเปลื้องค่าน้ำมันรถ ไปหาอาหารไกลขึ้น (2) การแปรรูปอาหารจากหมู เนื่องจากมีทุนที่เป็นก๊าซชีวภาพมากเพียงพอที่จะใช้ และเนื้อหมูของกลุ่มที่ฆ่าและเอง สามารถนำมาทำเพื่อเพิ่มมูลค่าได้ (3) การนำเนื้อหมูปลอดสารเข้าสู่โครงการอาหารกลางวันของโรงเรียน เพื่อให้เด็กได้รับประทานอาหารที่มีคุณภาพ และให้เด็กได้มีส่วนร่วม โดยการให้เด็กนำพืชผักที่เป็นอาหารหมูมาแลกกับเนื้อหมูได้

บ้านนาข้าว เดิมที่บ้านนาข้าวยังไม่มีการเลี้ยงหมู แต่หลังจากเวทีพูดคุยเพื่อทำแผน 3 ครั้ง สรุปได้ว่า ปัญหาหลักของคนที่อยู่ในชุมชน คือ การทำการเกษตรแล้วขาดทุน ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงสัตว์ หรือการปลูกพืชที่ต้นทุนสูง และจากการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงหมู ทำให้ชาวบ้านได้ทราบว่าตัวเองขาดทุนจากการผลิตมาก จึงคิดหาแนวทางในการลดต้นทุนการผลิต ที่ชาวบ้านตัดสินใจเลือกหมูเป็นกิจกรรมเริ่มต้นเนื่องจากสามารถเชื่อมโยงกับประเด็นอื่นๆ ได้ เช่น การผลิตอาหารหมูจากผลผลิตทางการเกษตรที่มีมากในอำเภอกุมภวาปี คือ ถั่วเหลือง การจัดการตลาด การจัดการสิ่งแวดล้อมและพลังงาน การแปรรูป และเหตุผลที่ชาวบ้านตัดสินใจเลือกเลี้ยงหมูแทนการเลี้ยงวัว เนื่องจากหมูสามารถขายได้ในระยะสั้น และนำเงินมาหมุนเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นได้ ชาวบ้านได้รวมกลุ่มเลี้ยงหมูเพื่อลดต้นทุน และการจัดการเองได้ อีกทั้งการเลี้ยงหมูไม่จำเป็นต้องใช้พื้นที่ในการเลี้ยงมากนัก ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ในเขตอำเภอกุมภวาปีมีที่ดินทำกินจำกัด เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตอุทยานแห่งชาติกุมภวาปี

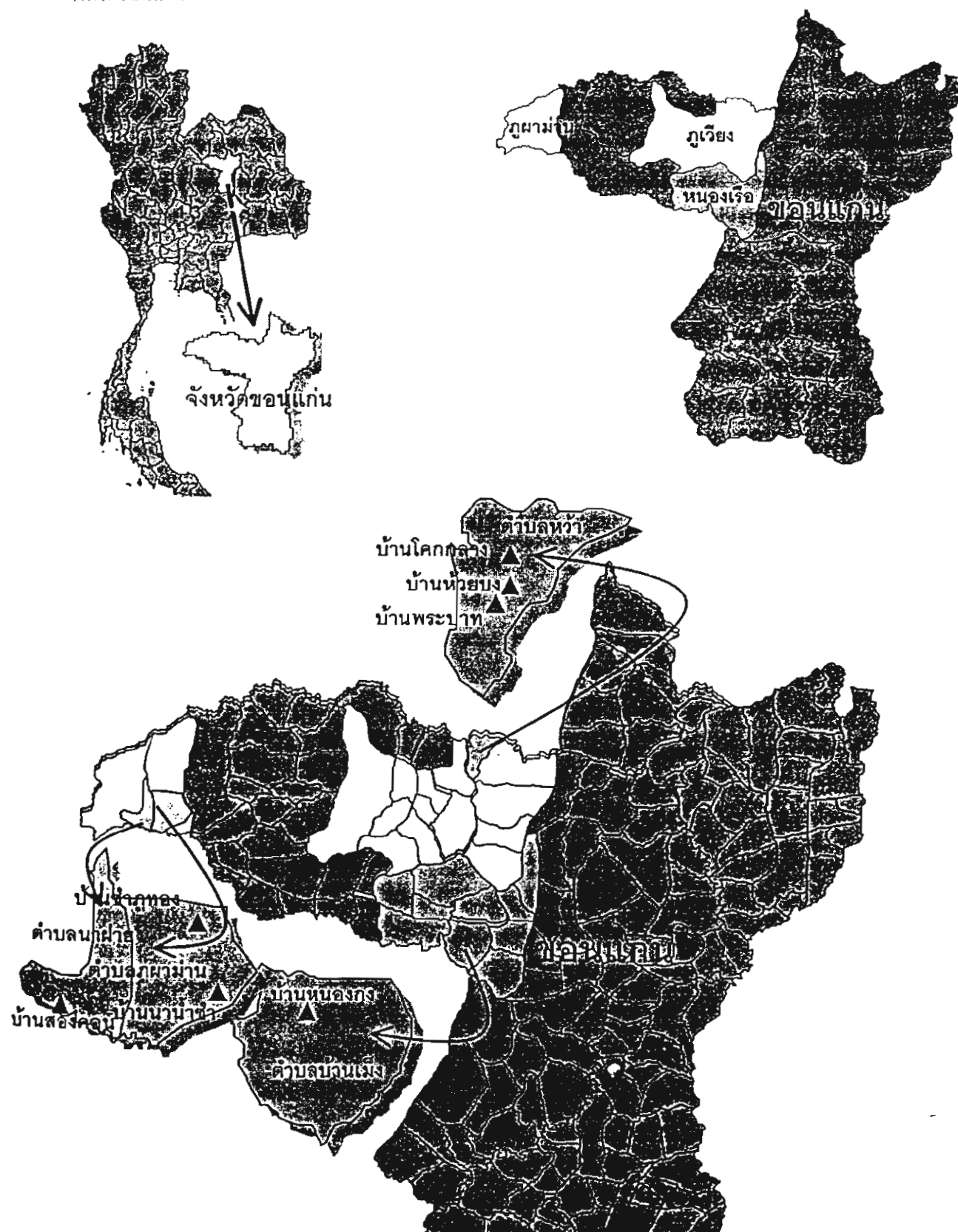
1.2.3 แผนพัฒนาชีวิตอำเภอนองเรือ

บ้านหนองกุงใหญ่ กิจกรรมเริ่มต้นของกลุ่มอำเภอนองเรือ คือ การทำเกษตรปลอดสาร เนื่องจากมีหลายคนที่ทำเกษตรปลอดสาร และเป็นวิทยากรให้กับที่อื่นด้วย แต่ในพื้นที่ยังขาดการรวมกลุ่มที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และมีบางคนสนใจเริ่มต้นที่จะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการเกษตรกระแสหลักมาเป็นการพึ่งตนเองในการผลิตมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของปุ๋ย แรงงาน และการจัดการผลผลิต รวมถึงการเพิ่มป่าให้กับชุมชน โดยการ ปลูกต้นไม้ดั้งเดิมของชุมชน และไม้ผลด้วย

ภาพที่ 15 กลุ่มแม่บ้านและวิทยากรกระบวนการกำลังแลกเปลี่ยนเรื่องกลุ่มทอดผ้าฝ้ายของบ้านหนองกุงใหญ่

แผนที่ 16 แสดงพื้นที่โครงการกลไกการจัดการความรู้ระดับตำบล-อำเภอ อำเภอภูเวียง หนองเรือ และภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น

1.4 ได้วิทยากรกระบวนการในพื้นที่ที่เป็นกลไกสำคัญในการจัดการความรู้ในชุมชน

การทำงานของภาคีฯ ได้มีการปรับการทำงาน จากเดิมที่เป็นเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยใช้เวทีแลกเปลี่ยน มาเป็นการทำงานในระดับชุมชน เพื่อสร้างตัวแบบ และเป็นกรณีศึกษาในการขยายผลในพื้นที่การทำงานสมาชิกองค์กรภาคีฯ โดยได้คัดเลือกพื้นที่ที่มีองค์กรสมาชิกทำงานอยู่ และพื้นที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นต้นแบบในการศึกษาได้ จึงได้พิจารณาเลือกพื้นที่ (1) อำเภอภูเวียง ตำบลหว้าทอง มี 8 หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านนำร่อง 3 หมู่บ้าน มีวิทยากรกระบวนการเข้าร่วมในครั้งแรก 8 คน ปัจจุบันยังคงเหลือ 5 คน (2) อำเภอหนองเรือ ตำบลบ้านเม็ง มี 16 หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านนำร่อง 1 หมู่บ้าน มีวิทยากรกระบวนการเข้าร่วมในครั้งแรก 16 คน ปัจจุบันเหลือ 5 คน (3) อำเภอภูผาม่าน เครือข่ายเกษตรหมูเฮา 17 หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านนำร่อง 3 หมู่บ้าน วิทยากรกระบวนการเข้าร่วมในครั้งแรก 12 คน ปัจจุบันเหลือ 11 คน จากกระบวนการฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการในระยะเวลา 7 เดือนที่ผ่านมา สามารถจัดระดับของวิทยากรกระบวนการได้ดังนี้

วิทยากรกระบวนการตำบลหว้าทอง อำเภอภูเวียง ที่อยู่ในระดับดีมาก ได้แก่ นางสาวนิตยา หลวงนันท์ ระดับดี ได้แก่ นายวิไล ทาน้อย และนางสาวจำนงค์ พิมพ์ศรี ระดับปานกลาง ได้แก่ นายอาจ ฐานะพงศ์ นายสำรวย พิมพ์ศรี นางสาวรจนา คุ่มทรัพย์ และระดับต้องปรับปรุง ได้แก่ นายประยูร ทาน้อย

วิทยากรกระบวนการเครือข่ายเกษตรหมูเฮา อำเภอภูผาม่าน ที่อยู่ในระดับดีมาก ได้แก่ นายถาวร ติรุดน ระดับดี ได้แก่ นายณรงค์ กองสุน ระดับปานกลาง ได้แก่ นายแก้ว เย็นสฤติย์ นายแจ่ม มาเขียว นายทองอยู่ ตลับคำ และต้องปรับปรุง ได้แก่ นายประยงค์ เดชบำรุง นายเพชร นึกขุนทด นายประเสริฐ หนานาดี นายทวี เวียงทอง นายสงวน เม็งมาตร และนายสมาน เลิศคอนสาร

วิทยากรกระบวนการตำบลบ้านเม็ง อำเภอหนองเรือ ที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ นายเดชา คำเรืองศรี นางอจัญญา คำเรืองศรี นายบุญส่ง แสนบุราน นางจิรวรรณ หนูจันทร์ และนางอจรรพร โภยขุน

1.5 ได้โครงการวิจัยฉบับจริงที่จะนำเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

โครงการวิจัยพัฒนากลไกการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบล-อำเภอ ฉบับจริงที่จะเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จากการพัฒนาโครงการในช่วง 7 เดือนที่ผ่านมา มุ่งพัฒนาวิทยากรกระบวนการผู้ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญทำให้เกิดการจัดการความรู้ในระดับท้องถิ่น พบโจทย์วิจัยที่จะต้องค้นหาคำตอบในระยะเวลา 2 ปีต่อไป คือ (1) วิทยากรกระบวนการที่สร้างมาจะสามารถพาชาวบ้านทำแผนชีวิตจากแผนกิจกรรมที่เริ่มทำต่อไปได้หรือไม่ อย่างไร (2) วิทยากรกระบวนการจะทำให้เกิดกลไกการนำแผนปฏิบัติได้หรือไม่ อย่างไร (3) ภาคีฯ จะปรับตัวเองเพื่อหนุนเสริมอย่างไร และอะไรบ้างได้สำเร็จ และ (4) รูปแบบที่ทำมาคือ ใช้กลุ่มย่อยเป็นหลัก เนื่องจากปัจจัยภายนอก จะสามารถขยายวงได้หรือไม่ อย่างไร

โครงการวิจัยพัฒนากลไกการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบล-อำเภอ จึงได้มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อตอบโจทย์วิจัยที่กล่าวมาแล้วดังนี้ (1) เพื่อศึกษาศักยภาพของพื้นที่ 3 อำเภอ เพื่อเป็นทุนในการจัดการความรู้ในระดับท้องถิ่น (2) เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาผู้นำในท้องถิ่นที่จะเป็นผู้ประสานและเอื้อให้เกิดการจัดการความรู้ในระดับท้องถิ่น (ประสานทรัพยากรต่างๆในชุมชน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ บุคคล ความรู้ องค์กรต่างๆ) (3) เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนานักจัดการความรู้ในระดับท้องถิ่น (unit of management) โดยมีภาคีความร่วมมือวิจัยและพัฒนาเกษตรยั่งยืนเป็นผู้หนุนเสริมภายใต้ศักยภาพของท้องถิ่นนั้นๆ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ (1) ได้วิทยากรกระบวนการที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านแนวคิด และทักษะในการตั้งคำถามเพื่อให้คนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง (2) ได้ข้อมูลศักยภาพชุมชน ทั้งทุนบุคคล ทุนความรู้ และทุนทรัพยากร (3) ได้ความร่วมมือหน่วยงานต่างๆ ในการทำงานเพื่อพัฒนาท้องถิ่น (4) ได้แผนพัฒนาในระดับชุมชน ตำบล และอำเภอ และ (5) ได้หน่วยจัดการความรู้ระดับท้องถิ่น

1.6 ได้ชุมชนเป้าหมายในการวิจัยและพัฒนา

ได้หมู่บ้านนาร่อง และตำบลนาร่อง ได้แก่ อำเภอภูเวียง ตำบลนาร่อง คือ ต.หัวทอง หมู่บ้านนาร่อง คือ บ้านพระบาท บ้านห้วยบง และบ้านโคกกลาง อำเภอหนองเรือ ตำบลนาร่อง คือ ตำบลบ้านเม็ง หมู่บ้านนาร่อง คือ บ้านหนองกงใหญ่ และอำเภอภูผาม่าน หมู่บ้านที่เป็นตัวแทนของเครือข่ายในการดำเนินงานในเบื้องต้น ได้แก่ บ้านสองคอน ตำบลนายฝาย บ้านนาน้ำชา ตำบลภูผาม่าน และบ้านชำภูทองใต้ตำบลภูผาม่าน และจะดำเนินการขยายวิทยากรกระบวนการ และการทำแผนชุมชนระดับตำบลอีกต่อไป

1.7 ได้คณะทำงานและแนวทางการทำงานร่วมกันของหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ และองค์กรชุมชน ได้แก่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีขอนแก่น องค์การแพลน ประเทศไทย สำนักงานวิจัยและพัฒนาการเกษตรที่ 3 สำนักงานพัฒนาที่ดิน เขต 5 เครือข่ายสื่อ เครือข่ายผู้บริโภค ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนหนองเรือ รวมถึงการเชื่อมโยงงานฝ่ายต่างๆ ของ สกว. ในพื้นที่ได้แก่ ชุดโครงการวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น (ฝ่าย 3) หน่วยสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นหนองเรือ-ภูเวียง (ฝ่ายสำนักงานภาค) และโครงการพัฒนากลไกการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบล-อำเภอ (ฝ่าย 4) ซึ่งทั้ง 3 โครงการมีพื้นที่การทำงานบางส่วนทับซ้อนกัน ทำให้เกิดความร่วมมือในการทำงาน และการใช้ทรัพยากรร่วมกัน

ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงในระดับหน่วยงาน ทางองค์การแพลน ประเทศไทย ซึ่งมีพื้นที่การทำงานทั้งในอำเภอภูผาม่าน และอำเภอภูเวียง จึงเกิดความร่วมมือทั้งในด้านการประสานงานในพื้นที่ และงบประมาณในบางส่วน นอกจากนี้ทางแพลนกำลังอยู่ในระหว่างการการถอดบทเรียนกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน เพื่อนำมาใช้ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การทำงานขององค์กร

2. บทเรียนและประสบการณ์การพัฒนาวิทยากรกระบวนการ และการทำแผนชุมชน

การทำงานของสมาชิกภาคีความร่วมมือวิจัยและพัฒนาเกษตรยั่งยืน จังหวัดขอนแก่น ระยะเวลา 2 ปีที่ผ่านมา ทำให้พบว่า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยใช้เวทีการประชุมเป็นการเผยแพร่ความรู้ ยังไม่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านทัศนคติ และการปฏิบัติของเกษตรกรได้ รวมถึงการขาดรูปธรรมในการอธิบาย หรือนำสู่องค์กรของสมาชิกภาคีฯ ในเชิงนโยบาย การทำงานของภาคีฯ จึงเป็นความสนใจในระดับบุคคลที่มีจิตสำนึกมาทำงานร่วมกัน อีกทั้งปัญหาของชุมชนมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น และปัญหาเหล่านี้เป็นปัจจัยด้านการเข้าสู่เกษตรยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นทุนทางทรัพยากรลดลง กระแสการบริโภคนิยม หรือแม้แต่ต้นนโยบายของรัฐเองก็ตาม ดังนั้น เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาชุมชนอย่างรอบด้าน และเกิดความยั่งยืน การทำงานของภาคีฯ จึงได้มีการปรับการทำงานลงสู่ระดับชุมชน เพื่อสร้างตัวแบบ และเป็นกรณีศึกษาในการขยายผลในพื้นที่การทำงานสมาชิกองค์กรภาคีฯ โดยได้คัดเลือกพื้นที่ที่มีองค์กรสมาชิกทำงานอยู่ และพื้นที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นต้นแบบในการศึกษาได้ จากการทำงานทั้ง 7 เดือนที่ผ่านมา สามารถสรุปบทเรียนได้ดังนี้

2.1 การคัดเลือกวิทยากรกระบวนการ

กระบวนการคัดเลือกผู้เข้าร่วมมีหลายรูปแบบประกอบกัน กล่าวคือ พื้นที่อำเภอภูเวียง หน่วยงานในพื้นที่เป็นผู้คัดเลือกและชักชวนผู้นำชุมชนที่เคยทำงานร่วมเข้ามารับฟังแนวทางของวิทยากร

กระบวนการ และใช้เวทีความคาดหวังของวิทยากรกระบวนการเป็นเครื่องมือในการคัดเลือก เมื่อผู้นำบางคนเห็นว่า ไม่ใช่เป้าหมายที่ต้องการ ก็จะถอนตัวออกไป พื้นที่อำเภอหนองเรือ หน่วยงานในพื้นที่เชิญสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หน่วยงานในพื้นที่ได้แก่ ศูนย์บริการการศึกษาของโรงเรียนอำเภอหนองเรือ และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขาหนองเรือ เข้าร่วมรับฟังแนวทางของวิทยากรกระบวนการ และนำไปประชาสัมพันธ์ต่อ จากนั้นใช้เวทีความคาดหวังของวิทยากรกระบวนการเป็นเครื่องมือในการคัดเลือก พื้นที่อำเภอภูผาม่าน เป็นการทำงานกับเครือข่ายเกษตรหมู่เฮา ซึ่งเป็นเครือข่ายที่เกิดจากการศึกษาดูงาน และทำงานร่วมกันหลายครั้งของผู้นำที่ทำงานร่วมกับองค์การแพลน ประเทศไทย จึงเกิดการรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในด้านการเกษตร ผู้ที่เข้าร่วมทั้งหมดจึงเป็นคณะกรรมการเครือข่าย จากนั้นใช้เวทีความคาดหวังของวิทยากรกระบวนการเป็นเครื่องมือในการคัดเลือก

โดยสรุป การคัดเลือกส่วนใหญ่จะใช้รูปแบบหน่วยงานประชาสัมพันธ์ให้ทราบ แล้วผู้สนใจสมัครเข้าร่วมโดยใช้กระบวนการประชุม และการอบรมเป็นตัวกรอง ซึ่งรูปแบบนี้ใช้ได้กับพื้นที่อำเภอภูเวียง และหนองเรือ ปัจจุบันคนที่เข้าร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอจะเป็นผู้ที่สนใจเรียนรู้ และต้องการทำงานกับชุมชนอย่างแท้จริง ยกเว้นในพื้นที่ภูผาม่านผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ยังเข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง แต่มีเพียงร้อยละ 50 ที่เข้าร่วมด้วยความสนใจ ต้องการเรียนรู้ และต้องการทำงานเพื่อชุมชนโดยไม่หวังผลตอบแทน ในส่วนที่เหลือส่วนใหญ่จะเข้ามาและคงอยู่เนื่องจาก (1) การทำงานในลักษณะเครือข่าย เห็นเพื่อนมาก็มา (2) ความสัมพันธ์ ความเกรงใจเจ้าหน้าที่ประสานงาน (3) หวังค่าตอบแทน และได้โครงการหรือกิจกรรมเข้าไปในชุมชน ดังนั้น กระบวนการคัดเลือกวิทยากรกระบวนการเป็นขั้นตอนที่สำคัญ ซึ่งจะต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย รวมถึงต้องใช้เวลา และความสัมพันธ์ทางสังคมเข้าช่วยเป็นอย่างมาก

2.2 กระบวนการพัฒนาวิทยากรกระบวนการ

การพัฒนาวิทยากรกระบวนการจำเป็นต้องใช้ระยะเวลานานและต่อเนื่อง เพราะวิทยากรกระบวนการแม้จะมาจากผู้นำที่ทำงานเพื่อชุมชนมานาน แต่การทำงานเหล่านั้นก็มีปัญหาของตัวเอง มีเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน ดังนั้น กระบวนการฝึกฝนของวิทยากรกระบวนการจึงต้องให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาและปรับเปลี่ยนแนวคิด ฐานคิดของวิทยากรกระบวนการด้วย ดังจะเห็นได้จากกระบวนการฝึกฝนวิทยากรกระบวนการในระยะ 6 เดือนที่ผ่านมาพบว่า แรกเริ่มมีผู้ที่สนใจร่วมเรียนรู้การเป็นวิทยากรกระบวนการอย่างมากจำนวน 40 คน จากเดิมที่วางไว้ 15 คน สาเหตุเนื่องจาก (1) ความตื่นตัวในเรื่องของข้อมูล และการทำแผนชุมชน ซึ่งเป็นกระแสที่ทั้ง อบต. และผู้ใหญ่บ้าน มีความจำเป็นต้องใช้ (2) ผู้ที่สนใจเข้ามาในขั้นต้น ส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำชุมชน และเป็นวิทยากรในการให้ความรู้ หรือเล่าประสบการณ์ของตนเองให้ผู้อื่นฟัง แต่วิทยากรกระบวนการจะต้องเป็นคนที่สามารถตั้งประเด็นในการพูดคุย และเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ พร้อมๆ กับการดึงความสนใจ และกระตุ้นผู้เข้าร่วมให้แสดงความคิดเห็น ไม่ใช่เป็นการให้ข้อมูลอย่างเดียวแต่ยังเป็นการยกระดับความคิดของชาวบ้านด้วย งานของวิทยากรกระบวนการไม่ได้สิ้นสุดเพียงแค่เวทีเดียว แต่จะต้องต่อเนื่องไปตลอดเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้นำชุมชนบางคนจึงถอนตัวไปเพราะมีภารกิจมาก

ปัจจุบันมีผู้เข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอจำนวน 23 คน ข้อจำกัดที่ทำให้ผู้เข้าร่วมลดลงได้แก่ (1) ผู้นำชุมชนบางคนมีอาชีพรับจ้าง ในช่วงฤดูแล้งจึงต้องไปรับจ้างต่างจังหวัด ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมได้ทั้งกระบวนการ (2) ช่วงเดือนธันวาคม-มีนาคม เป็นช่วงที่ชาวบ้านที่อยู่ติดเขื่อน และมีอาชีพประมงหาปลาได้มากที่สุดในรอบปี ทำให้ไม่มีเวลาเข้าร่วมทั้งกระบวนการ (3) ผู้นำบางคนต้องการค่าตอบแทน เมื่อโครงการไม่มีให้ เขาจึงถอนตัวออกไป (4) เป้าหมาย ภารกิจขององค์กรที่มีข้อจำกัดของเวลา ดังนั้น กระบวนการฝึกฝนวิทยากรกระบวนการ

การในรูปแบบของการทำไปเรียนรู้ไป จะต้องใช้ระยะเวลานาน และทำอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งต้องทำให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนที่แตกต่างกันด้วย

กระบวนการฝึกของวิทยากรกระบวนการชาวบ้าน ควรให้น้ำหนักอยู่ที่การพูดคุยกันก่อนจัดเวที หลังจัดเวทีในชุมชน และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในชุมชน โดยวิธีการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ เช่น กินข้าวเย็นด้วยกัน เป็นต้น ซึ่งในอดีตครอบครัวของคนอีสานมักจะใช้ช่วงเวลาการรับประทานอาหารเย็นเป็นการพูดคุยกันได้ทุกเรื่อง ทำให้ได้รับรู้สถานการณ์ชุมชน ปัญหาชุมชน พร้อมการแลกเปลี่ยนสถานการณ์ภายนอกชุมชน ปัจจุบันชาวบ้านจะได้รับข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์มาก ซึ่งเป็นการสื่อสารทางเดียว และมักจะเป็นข่าวสารที่ไม่ได้มีการวิเคราะห์ ดังนั้น ช่วงเวลาอาหารมื้อเย็นจึงเป็นโอกาสที่สำคัญที่จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนวิเคราะห์สังเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ

กระบวนการเรียนรู้ของวิทยากรกระบวนการชาวบ้านในด้านแนวคิด แนวปฏิบัติเพื่อปรับเปลี่ยนวิธีคิด ทักษะคิด ควรให้วิทยากรกระบวนการได้แลกเปลี่ยนกับปราชญ์ชาวบ้าน หรือคนที่มีประสบการณ์ตรงในการทำงานกับชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอด หรือเล่าประสบการณ์ จะทำให้ผู้เข้าร่วมเชื่อมโยงกับสภาพครอบครัว และชุมชนของตัวเองได้ดีกว่าการแลกเปลี่ยนกับนักวิชาการ ทั้งภาษาและประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ผู้เข้าร่วมอาจเข้าใจในสิ่งที่พูด แต่ขาดพลังในการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านวิธีคิด และการนำไปปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น วิทยากรกระบวนการได้แลกเปลี่ยนกับพ่อเล็ก กุดวงศ์แก้ว และพ่อนบุญเต็ม ชัยลา เกี่ยวกับประสบการณ์การพึ่งตนเอง การวิเคราะห์ตนเอง เมื่อกลับไปถึงหมู่บ้านวิทยากรกระบวนการกลับไปถ่ายทอดต่อ และชวนชาวบ้านวิเคราะห์ตัวเองทันที (กลุ่มย่อย) จะเห็นได้ว่า ถ้าวิทยากรกระบวนการเป็นคนในชุมชนเองจะมีโอกาสในการสื่อสารกับชุมชนได้เร็ว และต่อเนื่องมากกว่าคนภายนอก

กระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน นอกจากเรื่องของความรู้ และทักษะในด้านต่างๆแล้ว ส่วนประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ความสนุกสนาน และความสัมพันธ์ในแนวราบแบบที่แบบน่อง รวมถึงการให้กำลังใจกัน ความเห็นอกเห็นใจกัน จากการสังเกตการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 1 มีช่วงกลางคืนที่มีโอกาสได้ร้องเพลง ร้องหมอลำ รำวง สอย ผญา ชาวบ้านรู้สึกสนุกสนาน ผลการประเมินผลชาวบ้านรู้สึกว่าการเรียนรู้ที่จะเป็นวิทยากรกระบวนการไม่ยาก แต่สำหรับคนภายนอกที่มาร่วมสังเกตการณ์รู้สึกว่าการฝึกอบรมไม่ค่อยเข้มข้นในส่วนของการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2 มีผู้เข้าร่วมจำนวนใกล้เคียงกับครั้งแรก แต่จากการให้วิทยากรสรุปบทเรียนการลงไปปฏิบัติจริงในพื้นที่ ทำให้ผู้จัดและวิทยากรเห็นว่าต้องเพิ่มเนื้อหาและทักษะให้กับวิทยากรกระบวนการมากขึ้น จึงใช้เวลาส่วนใหญ่กับเนื้อหา และการฝึกทักษะ การประเมินผลจากผู้เข้าร่วมพบว่า ผู้เข้าร่วมรู้สึกเครียด และเห็นว่ามันเป็นเรื่องยากเกินความสามารถของชาวบ้าน บางคนเห็นว่าเป็นงานใหม่ที่นอกเหนือจากงานเดิมที่ทำอยู่ จึงเรียกร้องค่าตอบแทน และจากการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 3 ผู้เข้าร่วมจำนวนลดลง การจัดครั้งนี้ได้ปรับวิธีการ โดยการเชิญปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ทำงานในพื้นที่จริง ที่มีประสบการณ์ใกล้เคียงกับชาวบ้านมาร่วมแลกเปลี่ยน คือ ตัวแทนจากเครือข่ายอินแปง ได้เล่าถึงพัฒนาการของเครือข่ายอินแปง และแลกเปลี่ยนปัญหากับผู้เข้าร่วม ซึ่งพบปัญหาจริงในพื้นที่ในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน จึงสามารถตอบปัญหาของกันและกันได้ชัดเจน และเห็นภาพ วิทยากรกระบวนการบางคนที่เคยเรียกร้องค่าตอบแทน ได้บอกว่า เขารู้แล้วว่าเขาจะต้องกลับไปทำอะไร และรู้แล้วว่าสิ่งที่ทำไม่จำเป็นต้องมีค่าตอบแทนก็ได้

การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ไม่ใช่ผู้นำที่ประสบความสำเร็จในชีวิตแล้ว ค่อยมาช่วยชุมชน แต่เป็นผู้นำที่มีปัญหาเหมือนกับคนอื่นๆ ในชุมชน แต่มีความพร้อม ความอยากที่จะเปลี่ยนแปลง

แล้วค่อยๆเรียนรู้ และชักชวนชาวบ้านมาร่วมเปลี่ยนแปลงไปพร้อมๆกัน จะทำให้ไม่เกิดโครงสร้างทางอำนาจใหม่ คือ เกิดผู้นำเดี่ยวที่ชี้นำชาวบ้านด้วยตนเอง แต่จะเกิดผู้นำชาวบ้านหลายๆคนที่ร่วมคิดร่วมทำไปพร้อมๆกัน เพียงแต่วิทยาการกระบวนการเป็นผู้ที่มีฐานคิดในการพึ่งตนเอง และมีทักษะในชวนชาวบ้านคิดวิเคราะห์ และเชื่อมโยงเรื่องราวต่างๆทั้งในชุมชนและนอกชุมชนได้

ในส่วนของเทคนิคการใช้สื่อ สามารถพัฒนาไปเรื่อยๆ ได้ ปัจจุบัน วิทยาการกระบวนการบางส่วน สามารถใช้เครื่องมือช่วยในการลำดับภาพความคิดของตัวเอง จากการมอบหมายการบ้านให้กับวิทยาการกระบวนการเลือกประเด็นที่ตัวเองสนใจ แล้วให้แยกแยะ และเชื่อมโยงกับประเด็นอะไรได้บ้าง หลายคนสามารถใช้ภาพความคิดในการลำดับความคิด และอธิบายได้ดี

2.3 การทำแผนชุมชน

กระบวนการของแผนชุมชนไม่ได้อยู่ที่ผลลัพธ์ว่าได้แผน แต่อยู่ที่กระบวนการที่ทำให้คนได้ทบทวนวิเคราะห์ ทั้งคิดคนเดียว และคิดรวมโดยใช้พลังกลุ่ม รวมถึงการทดลอง การศึกษาวิจัยร่วมกัน การปรับเปลี่ยนเจตคติ จึงจะได้แผน หรือในขณะทำกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา ก็อาจจะมีการปรับเปลี่ยนแผน ดังนั้นการทำแผนชุมชน จึงต้องใช้เวลาและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน แผนชุมชนจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ในระยะเวลาสั้นๆ หรือจากคนภายนอก เพราะถ้าเป็นคนในชุมชนเอง การพัฒนาแผนจะต้องเป็นไปในเชิงกระบวนการ และทำให้คนในเกิดการเรียนรู้ สรุปลบทเรียน และนำข้อมูล/ความรู้ที่ได้มาปรับปรุง เปลี่ยนแปลงแผน ซึ่งจะทำให้มองเห็นพัฒนาการ และเป็นบทเรียนที่ถ่ายทอดให้กับชุมชนอื่นได้

ที่ผ่านมาการเก็บข้อมูลมักจะเป็นคนภายนอกเข้าไปทำ ชาวบ้านจึงไม่เกิดความตระหนัก และไม่เกิดความรู้จากสถานการณ์ปัญหา ไม่รู้จักใช้ทุนที่มีอยู่ไปทำให้เกิดพลังในการพัฒนาชุมชน เพราะฉะนั้นกระบวนการทำแผนจะต้องหนุนให้ชาวบ้านที่มาร่วมมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล ต้องทำให้เขาเห็นว่าเขาได้ประโยชน์จากการเก็บข้อมูล และร่วมทดลองทำ แต่การการมอบหมายงานให้กับผู้เข้าร่วมเวที ไม่ควรจะเป็นงานที่ยากจนทำให้รู้สึกว่าเป็นภาระมากเกินไป ซึ่งอาจทำให้เขาไม่ยอมมาเข้าร่วมในครั้งต่อไป เพราะไม่ได้ทำการทำงาน

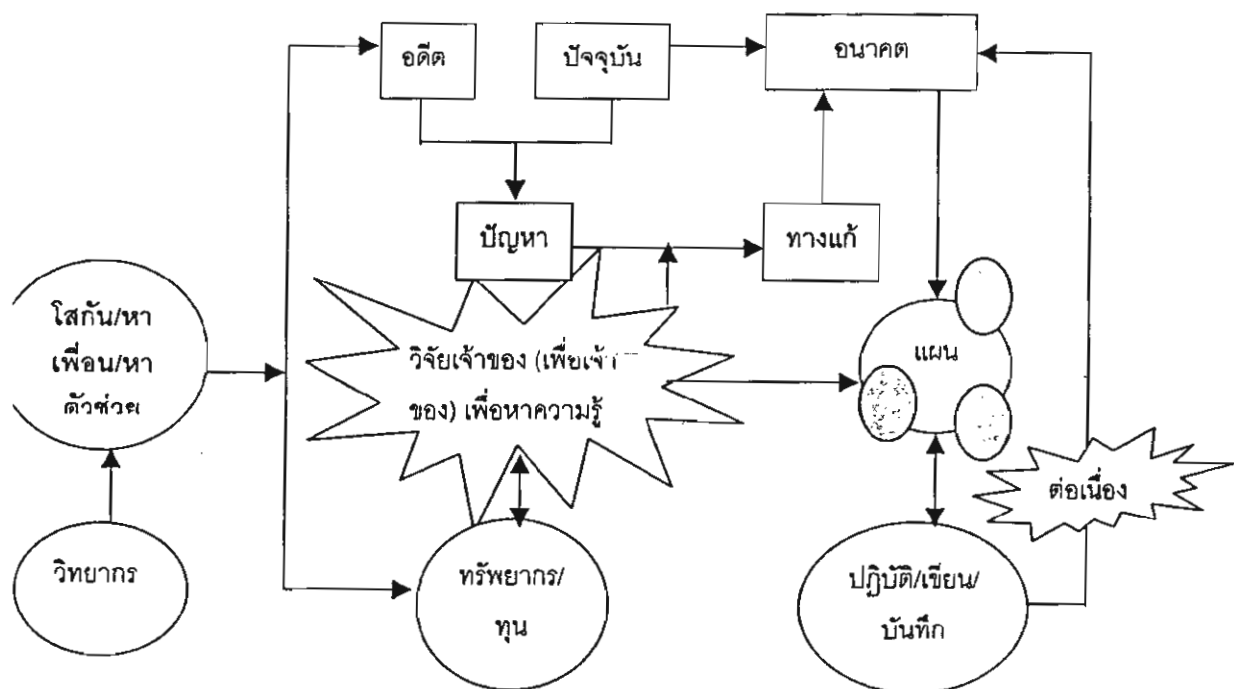
การจัดเวทีชาวบ้านมักจะพบปัญหาเรื่องการไม่มีเวลาเข้าร่วมของชาวบ้านเป็นปัญหาลึกๆ ทำให้มีผู้เข้าร่วมได้น้อย ในพื้นที่อำเภอภูเวียง อำเภอภูผาม่าน และอำเภอหนองเรือชาวบ้านส่วนใหญ่ จะต้องทำงานตลอดทั้งปี ไม่มีช่วงของการหยุดพัก หลังจากดำนานเสร็จไปรับจ้างก่อสร้างเพื่อนำเงินมาเป็นค่าจ้างเกี่ยวข้าว หลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จไปรับจ้างตัดอ้อย หรือทำนาปรัง ซึ่งจะต้องใช้เวลาจนครบรอบการดำนาปีอีกครั้งหนึ่ง แม้โครงการฯ จึงได้ปรับการจัดเวทีเป็นช่วงเวลากลางคืน แต่ปัญหาของช่วงเวลาที่ผ่านมานี้ (มกราคม-เมษายน) เป็นช่วงของการรับจ้างตัดอ้อยต่างจังหวัด ถึงแม้จะจัดในเวลากลางคืน ก็ยังมีผู้เข้าร่วมได้ไม่มากนัก เพราะคนส่วนใหญ่ในชุมชนจะเหลือเฉพาะคนแก่ ผู้หญิง และเด็กเล็ก การทำงานจึงปรับมาเป็นการจัดเวทีสำหรับกลุ่มย่อยที่อยู่ในชุมชน และมีความสนใจเฉพาะเรื่อง แล้วค่อยๆเชื่อมโยงไปสู่เรื่องอื่นๆ และเมื่อเห็นผลชัดเจน คาดหวังว่าคนอื่นๆในชุมชนจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเอง หันมาพึ่งตนเอง พึ่งกันเอง และพึ่งทรัพยากรในชุมชนแบบยั่งยืน

การให้ชาวบ้านบันทึกค่าใช้จ่าย หรือการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ควรจะเริ่มจากการทำให้เขาเห็นความจำเป็น และประโยชน์ของการบันทึกค่าใช้จ่าย ดังเช่น การจัดเวทีระดมสมองเกี่ยวกับรายรับรายจ่าย แล้วยกตัวอย่างรายรับรายจ่ายในแต่ละเรื่องของครอบครัว เช่น รายรับ-รายจ่ายจากการไปรับจ้างตัดอ้อยต่างจังหวัด การไปทำงานต่างประเทศ การทำนา และค่าใช้จ่ายในครัวเรือน แล้วทดลองคิดหาทางออก

สำหรับครอบครัวนั้น เมื่อชาวบ้านเห็นตัวอย่างแล้วก็อยากบันทึกค่าใช้จ่ายของตัวเองบ้าง หรือบางหมู่บ้านได้ทำแบบสอบถามให้เยาวชนในหมู่บ้านเป็นผู้รวบรวมข้อมูล ก็ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี และเมื่อภาพรวมของตัวเลขออกมา ก็ได้รับการยอมรับว่าเป็นตัวเลขที่น่าจะใกล้เคียงกับความเป็นจริง

การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายทำให้เห็นข้อมูลที่ชัดเจน แม้ชาวบ้านจะตกใจกับข้อมูลตัวเลข แต่การแสวงหาทางออกโดยการพึ่งตนเองยังไม่เกิด ยังหวังพึ่งภายนอกมาช่วยแก้ปัญหา เพราะชาวบ้านยังติดภาพการพัฒนาแบบเก่าว่า ต้องมีคนอื่นมาช่วย เนื่องจากในพื้นที่เหล่านี้มีหลายหน่วยงานที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือ ทำให้มีโอกาสนในการที่จะขอจากภายนอกได้ และจากเหตุการณ์ซ้ำรอยเดิมหลายๆ ครั้ง ในความพยายามแก้ปัญหาแล้วไม่ประสบผลสำเร็จ ทำให้ชาวบ้านเกิดการท้อถอยและคิดว่า “มันต้องเป็นไปอย่างนั้นแหละ” ซึ่งจะต้องมีวิธีการอื่นๆ ประกอบด้วย เช่น การทดลองทำผงั่ว และทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ทำให้ชาวบ้านมองเห็นว่าเขาสามารถพึ่งตนเองได้ แล้วจึงเชื่อมโยงกับทรัพยากร และการทำมาหากิน เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการจัดกลุ่มย่อยบ่อยๆ ครั้ง และหลากหลายกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุย การศึกษาดูงาน และการทดลองทำ เพื่อให้คนในชุมชนได้ปรับแนวคิดในการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน จากกระบวนการทำแผนชุมชน สามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ 16

ภาพที่ 17 ความสัมพันธ์ของกระบวนการเรียนรู้และการทำแผนชุมชน

จากแผนภาพที่ 5 กระบวนการทำแผนชุมชนสามารถเกิดขึ้นได้จาก (1) การรวมกลุ่มกันกันพูดคุย ทบทวนอดีต ปัจจุบัน อนาคต ปัญหาต่างๆ และแนวทางในการแก้ปัญหา ซึ่งจะเชื่อมโยงกับทุนทางทรัพยากร และทุนทางสังคม พร้อมกับค้นหาทางแก้ปัญหาและกำหนดอนาคต (2) การวิจัยตัวเอง หรือการค้นหาปัญหา จุดเด่น จุดด้อย โอกาสข้อจำกัดในการพัฒนาของตัวเอง หรือการเรียนรู้ชีวิตของตัวเอง สรุปเป็นบทเรียน และนำมากำหนดอนาคต (3) การปฏิบัติทั้งจากชีวิตประจำวัน การทดลองทำหรือการเรียนรู้จากการปฏิบัติของผู้อื่น นำมา

สรุปเป็นบทเรียนและจัดทำเป็นแผนชีวิตเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง ซึ่งทั้ง 3 แนวทางในการจัดทำแผนชุมชนจะเชื่อมโยงกัน และเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2.4 ภาวการณ์ร่วมมือวิจัยและพัฒนาเกษตรยั่งยืน

การเข้าร่วมในลักษณะหน่วยงานจะต้องทำความเข้าใจกับเป้าหมายที่คาดหวัง กระบวนการ และวิธีการให้ชัดเจน ดังเช่น ความคาดหวังของภาคี คือ การสร้างวิทยากรกระบวนการในชุมชน โดยใช้แผนเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ของวิทยากรกระบวนการ แต่ ธกส. ซึ่งอยู่ในระหว่างที่ต้องการทำแผนพัฒนาตำบล จึงเข้าร่วมในตอนหลัง แต่เนื่องจากกระบวนการของภาคี จะต้องใช้เวลาในการเรียนรู้ของวิทยากรกระบวนการ พร้อมๆกับการเรียนรู้ตัวเอง วิเคราะห์ตัวเองของชุมชน ขณะที่ ธกส. ต้องการแผนแม่บทตำบลโดยไม่ได้คาดหวังจะได้วิทยากรกระบวนการ เนื่องจากมีเวลาจำกัด จึงทำให้ ธกส. ต้องถอนตัวออกไป

4. ปัญหาและอุปสรรค

4.1 ช่วงเวลาของการดำเนินงานในช่วงแรก (ตุลาคม-มีนาคม) เป็นช่วงเก็บเกี่ยวข้าว หลังจากนั้น ก็เป็นการไปรับจ้างตัดอ้อย ส่วนชาวบ้านใน ต.หว้าทองส่วนหนึ่งมีอาชีพประมง ซึ่งจะเป็นช่วงที่หาปลาได้มากที่สุด จึงทำให้วิทยากรกระบวนการบางคนไม่สามารถเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ได้ตลอด และชาวบ้านก็เข้าร่วมกิจกรรมน้อย

4.2 การทำแผนชุมชนโดยวิทยากรกระบวนการ เป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน ซึ่งมักจะคุ้นเคยกับการทำแผนในระยะเวลา 1 วัน ตามความต้องการของหน่วยงานราชการ และองค์กรต่างๆที่ทำงานในชุมชน ดังนั้นกระบวนการทำแผนชุมชนโดยวิทยากรกระบวนการจึงต้องใช้กลวิธีที่หลากหลายเพื่อให้ชุมชนสนใจเข้าร่วมอย่างต่อเนื่อง เช่น การบันทึกค่าใช้จ่าย การทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำผงดัว การสาธิตการทำเครื่องมือหาปลาแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

4.3 ทั้งวิทยากรกระบวนการ และชาวบ้านหลายคนยังขาดแนวคิดในการพึ่งตนเอง เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการทำงานของหลายหน่วยงาน ทั้งหน่วยงานรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้ชุมชนยังหวังพึ่งภายนอกอยู่มาก รวมถึงประสบการณ์ที่เคยทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาแล้วล้มเหลวหลายครั้ง ตอกย้ำความเชื่อที่ไม่สามารถแก้ไขได้ จึงต้องมีกระบวนการทดลองทำควบคู่ไปด้วย เพื่อปรับเปลี่ยนจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง และให้เกิดความมั่นใจ จากการดำเนินการที่ผ่านมาได้ผลในระดับหนึ่ง แต่ต้องใช้เวลา

4.4 วิทยากรกระบวนการเกิดความท้อแท้ ผิดหวัง กับการเข้าไปชวนชาวบ้านคิดเรื่องการพึ่งตนเอง เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่จะได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกในรูปแบบของเงิน หรือสิ่งของ มักจะไม่เป็นแบบการพึ่งพาตนเอง ดังวิทยากรกระบวนการท่านหนึ่งกล่าวว่า “ส่วนมากชาวบ้านจะเป็นในรูปแบบการพึ่งพาคนอื่นก่อน นี่คือนโยบายที่นักพอสมควร แต่ก็มีบ้างบางส่วนที่มีแนวโน้มมาทางทีมวิทยากร แต่ส่วนหนึ่งก็อยากพึ่งพาแบบขอความช่วยเหลือ ตามที่ลงไปพวกผมจะเน้นในการพึ่งพาตนเองแต่พวกชาวบ้านบางส่วนหรือว่าความคิดของชาวบ้านยังอยากให้ทีมงานเป็นตัวเชื่อมในการที่จะหาทุน ซึ่งเขาไม่ได้มองทุนตรงที่เขาได้อยู่แล้ว เขาจะมองทุนที่เป็นเงิน และจะเอามาในลักษณะที่จะช่วยเหลือ หรือเป็นการกู้ยืมก็ตาม ให้ฟรีก็ตามเขาจะมองทุนตรงนี้มีมากกว่า เลยเป็นปัญหาที่ผมยังคงหนักใจอยู่”

บางคนถูกมองว่าการมาชวนชาวบ้านพูดคุย หรือพาทำเรื่องการพึ่งตนเองเป็นคนบ้า วิทยากรกระบวนการท่านหนึ่งกล่าวว่า “หมู่บ้านผมเป็นหมู่บ้านที่คุยได้ยากมากที่สุดเลย ตอนนี้ผมก็เลยได้ใช้กระบวนการวิทยากร

ที่ได้เรียนรู้ และได้เอาไปใช้ ได้ไปถามไปเล่าให้ชาวบ้านฟัง ไม่ว่าจะเป็นด้านความเป็นอยู่การทำมาหากินตั้งแต่ปูย่า ตา ยาย ตั้งแต่เก่าแต่หลัง มันเป็นอย่างไร ตอนแรกพอเข้าไปเล่าให้ชาวบ้านฟังเขาก็จะไม่เชื่อเรา เขาจะพูดสวนเรากลับมาว่า “ไปรู้มาจากไหนทำไมผมไม่เคยได้ยินเลย” ผมก็เลยบอกว่าผมเอาความรู้มาจากอาจารย์ ชาวบ้านก็เลยบอกว่า “ถ้าอย่างนั้นเจ้าก็ต้องเป็นคนทำก่อน” พอตีหมูบ้านของผมก็มีองค์การแพลนเข้าไปร่วมทำงานด้วย และได้พาคณะกรรมการหมู่บ้านต่างๆ เข้าไปศึกษาดูงานของพอสุทธินันท์ พอกลับมาบ้านได้ 3 วัน ผมก็ได้เริ่มลงมือปลูกต้นไม้ ไม้ผล ฯลฯ ชาวบ้านก็หาว่าผมเป็นบ้า ที่ปลูกต้นไม้ไม่เลือกฤดู จนทุกวันนี้ก็ยอมรับกันมากขึ้น จากที่เมื่อก่อนผมทำคนเดียวจนเดี๋ยวนี้ก็เพิ่มขึ้นจากหนึ่งก็เป็นสอง สาม ตามลำดับ”

บางคนถูกมองว่าได้รับผลประโยชน์บางอย่างถึงต้องมาทำ วิทยากรกระบวนการท่านหนึ่งกล่าวว่า “เขาก็ยังมองว่าพวกนี้ได้รับผลประโยชน์ได้เงินไป ทั้งๆที่เราพูดว่าเราทำเพื่อชุมชนทำเพื่อชาวบ้านของเรา เรามาหาคนที่มีความคิดเหมือนกันกับเรามาทำงานเป็นกลุ่ม เพื่อพี่น้องในอนาคต พอเราพูดคุยกับหลายๆกลุ่ม เขาก็จะพูดว่า งานนี้คงจะได้เงินเยอะนะ แต่ก็รู้สึกที่ดีขึ้น คือ เขาก็เริ่มคิดมากขึ้น จากที่เขาว่ากับเราอย่างนี้แล้วเขาก็ไปคิดเหมือนกันว่า มันจริงหรือไม่จริง ผมสังเกตจากการที่ผมคุยในเวทีแรกแล้ว พอพบกันผมจะไม่ชวนเขาคุยก่อน เขาจะเป็นคนเริ่มชวนเราคุยก่อน เลยมองเห็นตรงนี้ว่า เขากระตือรือร้นมาจากเดิม เดี่ยวนี้เขาเป็นฝ่ายชักชวนเราพูดคุย จากเดิมที่เราเป็นฝ่ายไปคุย”

บางคนก็ถูกคาดหวังว่าจะเป็นผู้นำผลประโยชน์มาให้ ดังเช่นวิทยากรกระบวนการท่านหนึ่งกล่าวว่า “ต้องตอบชาวบ้านมากขึ้น เขาคิดว่าคงจะได้รับงบประมาณมากขึ้นเมื่อเห็นประธานสภาเข้ามานั่งด้วย นี่คือความคิดของเขา ผมบอกเขาว่าที่ผมมาเพื่อมารู้ปัญหาของพี่น้อง และความมุ่งหมายที่มาคือต้องการให้พี่น้องช่วยเหลือตัวเองเสียก่อน ก่อนที่จะได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น”

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาวิทยากรกระบวนการ

การพัฒนาวิทยากรกระบวนการในช่วง 7 เดือนที่ผ่านมา พบว่า ผู้นำที่ได้รับการคัดเลือก และสมัครเข้ามาร่วมกระบวนการเรียนรู้ ยังเป็นผู้ที่ต้องการแสวงหาทางออกสำหรับตัวเอง เช่นเดียวกันกับชาวบ้านทั่วไป แต่เป็นผู้ที่พร้อมจะเปลี่ยนแปลง และมีจิตสำนึกที่ต้องการทำงานเพื่อชุมชน หากคนเหล่านี้ได้รับการส่งเสริมในด้านกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม พวกเขาจะสามารถดึงชุมชนเข้ามาร่วมเรียนรู้ไปพร้อมๆ กันได้ สิ่งที่น่าจะเป็นโอกาสที่ดีสำหรับผู้นำกลุ่มนี้คือ พวกเขาอยู่ในระดับเดียวกันกับชาวบ้านทั่วไป คือต้องการแสวงหาทางออกสำหรับตัวเอง การเรียนรู้ไปพร้อมๆ กันจะเอื้อให้เกิดความสัมพันธ์ในแนวราบ โดยไม่เกิดโครงสร้างอำนาจใหม่ในชุมชน สิ่งที่น่ากลัวสำหรับผู้นำกลุ่มนี้มากกว่าชาวบ้านทั่วไปคือ มีฐานคิดในการพึ่งตนเองในระดับหนึ่ง มีความสามารถในการเชื่อมโยงทรัพยากรในชุมชนและนอกชุมชน มีความสามารถในการชักชวนคนมาร่วมพูดคุยเพื่อวิเคราะห์ตัวเองและทำกิจกรรมร่วมกัน และมีจิตสำนึกที่จะทำงานเพื่อชุมชน นอกจากนี้ยังจะได้กลุ่มผู้นำในชุมชนขึ้นมาอีกหลายคน ซึ่งจะเป็นพลังในการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้มากกว่าผู้นำที่เป็นต้นแบบ 1 คน

ดังนั้นการพัฒนาวิทยากรกระบวนการในช่วงต่อไปจึงควรพัฒนาในด้านทักษะของการรวบรวมความรู้ และการใช้ความรู้ ปัจจุบันกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานรัฐ หรือเอกชน ยังเป็นรูปแบบของการสิ้นสุดในกิจกรรมนั้นๆ ระยะเวลาสั้น และเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของแต่ละองค์กร โดยขาดการเชื่อมประสานกัน ไม่เอื้อให้เกิดการแสวงหาความรู้ และการใช้ความรู้ ส่งผลให้ไม่เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ดังนั้นจึงควรสนับสนุนให้มีกิจกรรมในลักษณะที่เอื้อให้ผู้นำ ช่างบ้าน หน่วยงานรัฐ และเอกชน ได้มีโอกาสในการคิดร่วมกัน ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และเป็นกิจกรรมที่เน้นให้มีการรวบรวมข้อมูล แสวงหาความรู้ และได้ใช้ข้อมูลและความรู้ภายใต้ประเด็นหรือปัญหาของชุมชนนั้นๆ สนใจ จะทำให้ชาวบ้านตระหนัก เห็นความสำคัญของความรู้ และการใช้ความรู้

ในขณะเดียวกันควรมีคน/กลุ่มคนที่ทำหน้าที่ในการวิเคราะห์ และสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ และให้ข้อเสนอแนะสู่การปฏิบัติไปพร้อมๆ กัน ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างเป็นระบบ และมีการเปลี่ยนแปลงได้มากยิ่งขึ้น

จากประสบการณ์จะเห็นได้ว่า ถ้าไม่สามารถทำให้คนภายในชุมชนทำหน้าที่วิทยากรกระบวนการได้ การพัฒนาทั้งหลายก็จะเป็นเรื่องของคนภายนอกอยากให้ทำ หรือคนภายนอกมีอิทธิพลต่อผู้บริหารภายในให้ทำ เพราะฉะนั้นวิทยากรกระบวนการจึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญให้คนภายในสามารถคิดเองทำเอง

2. ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาแผนชุมชน

กระบวนการทำแผนในระยะเวลา 7 เดือนที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยวิทยากรกระบวนการเป็นผู้จัดเวที และมีพี่เลี้ยง คือ ภาครัฐ เป็นผู้ช่วยกระตุ้น/เชื่อมโยงประเด็น/ตั้งคำถามในบางประเด็นที่วิทยากรตกหล่น เนื่องจากเป็นเวทีที่ใช้ในการฝึกฝนวิทยากรกระบวนการควบคู่ไปด้วย การตั้งคำถาม และการเชื่อมโยงประเด็นอาจไม่ค่อยต่อเนื่อง พี่เลี้ยงจะช่วยเหลือ เพื่อให้ชุมชนที่เข้าร่วมได้รับประโยชน์ และเพื่อให้วิทยากรกระบวนการได้เห็นตัวอย่างในการตั้งคำถาม และการเชื่อมโยงประเด็น ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน แผนชุมชนไม่

ควรเกิดจากการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย หรือการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายเท่านั้น แต่ควรทำหลายๆเรื่องควบคู่กันไป และที่สำคัญต้องใช้เวลา เนื่องจากว่า ถ้าชาวบ้านยังไม่ตกผลึกในความคิด หรือยังไม่เชื่อมั่นกับแนวทาง โอกาสที่จะเปลี่ยนใจ กลับมาทำตามวิถีเดิมมีมาก จากประสบการณ์ทำงานขององค์การแพลน ประเทศไทย ที่ทำงานพัฒนาในพื้นที่ พบว่า หมู่บ้านส่วนใหญ่ทำโครงการไม่ได้ตามแผนร้อยละ 30 ต้องเปลี่ยนกิจกรรม และร้อยละ 20 ต้องคืนเงิน และ ร้อยละ 20 ต้องเปลี่ยนเวลา สาเหตุเนื่องจากการวางแผนเฉพาะผู้นำ และใช้เวลาสั้นในการวางแผน จากการใช้เวลาในการพูดคุยในระยะ 7 เดือนที่ผ่านมาเช่นเดียวกัน หลังจากทดลองทำผงดัว 3 ครั้ง แล้วชาวบ้านคุยกันว่าจะทดลองทำขาย พอหลังจากนั้นประมาณ 2 สัปดาห์ ชาวบ้านก็เปลี่ยนใจเนื่องจากพบปัญหาทรัพยากรหายาก จะทำให้ในครัวเรือนเท่านั้น เป็นต้น

ดังนั้น แผนจะเกิดขึ้นได้จริงก็ต่อเมื่อสามารถรวมคน รวมใจที่มีแนวคิดเดียวกัน และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง รวมถึงการทำให้ชาวบ้านตระหนัก เห็นความสำคัญของกิจกรรมที่จะทำเพื่อแก้ไขปัญหา และเชื่อมั่นกับกระบวนการนั้นจริงๆ

การทดลองทำกิจกรรมร่วมกัน พร้อมกับการปรับเปลี่ยนฐานคิด โลกทัศน์ของคนในชุมชน และพัฒนาแผนชีวิต และแผนชุมชนควบคู่กันไป โดยใช้เวทีวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปบทเรียน เป็นกิจกรรมในการพัฒนาแผน

3. ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาภาคีความร่วมมือวิจัยและพัฒนา

การทำงานของภาคีฯ นอกเหนือจากการประชุมเพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวทางการทำงานแล้ว ควรจะมีบทบาทในการเข้าไปสนับสนุนการทำงานของวิทยากรกระบวนการและชุมชนมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านความรู้ การประสานงาน และงบประมาณ ภายใต้ความสัมพันธ์ในแนวราบ และการเชื่อมโยงจากระดับบุคคลให้เป็นเรื่องเดียวกันกับเป้าหมายขององค์กร

คณะทำงานควรมีการทำความเข้าใจ ความคาดหวัง เป้าหมาย วิธีการทำงานกันเป็นระยะเพื่อให้สามารถสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ให้มีความชัดเจนได้มากยิ่งขึ้น

อีกทั้งหน่วยงานที่เข้าร่วม ควรปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนการทำงาน ที่เริ่มจากความคาดหวังขององค์กร หรือเป้าหมายขององค์กรเป็นศูนย์กลาง แต่ควรจะเริ่มจากความต้องการของชาวบ้านเป็นหลัก แล้วหน่วยงานจะเข้ามาช่วยสนับสนุนชาวบ้านได้อย่างไร ตามทิศทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน

4.ภารกิจต่อเนื่องของวิทยากรกระบวนการ

4.1 พัฒนาความคิดเชิงระบบ เนื่องจากทุกอย่างในชุมชนเชื่อมโยงกันจนแยกไม่ออก ซึ่งปกติชาวบ้านไม่ได้คิดแบบแยกแยะ เพราะในแต่ละวันชาวบ้านมีการึกมาก การคิดจึงเป็นแบบคิดอย่างรวดเร็ว ไม่ได้ลงในรายละเอียด จึงไม่สามารถแยกแยะได้ว่า อะไรพึ่งตัวเองได้ และอะไรที่พึ่งตนเองไม่ได้

4.2 พัฒนาการคิดวิเคราะห์แบบเชื่อมโยง เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ทั้งระบบ การวิเคราะห์คน เข้าใจคน และเพื่อให้รู้วิธีการว่า ทำอย่างไรที่จะทำให้เข้าอยู่ร่วมกระบวนการจัดทำแผนชุมชน รวมถึงเพื่อช่วยในการตั้งคำถามในเวทีได้

4.3 พัฒนาการบริหารความสนใจร่วมของคนที่หลากหลาย วิทยากรกระบวนการจะต้องเข้าใจคน สามารถวิเคราะห์คนได้ และจะต้องคิดแบบเอื้ออาทร ต้องการช่วยให้ชาวบ้านพ้นจากมัจฉาธิฐิ มาสู่สัมมาธิฐิ ซึ่ง จะนำไปสู่การรวมคนเข้ามาร่วมคิด ร่วมทำด้วยกัน และเกิดเป็นพลังกลุ่ม

4.4 พัฒนาการตั้งคำถามที่มุ่งให้คนในชุมชนได้รู้จักตนเอง และรู้จักการคิดวิเคราะห์เพื่อปรับฐาน คิด จากที่เคยเอาเงินเป็นตัวตั้ง และการพึ่งภายนอก แล้วหันกลับมามองตัวเอง ดูข้อมูลทรัพยากร ดูทุนของตนเอง แล้วจัดการกับทุนของตนเอง เพื่อไปสู่การพึ่งตนเอง

4.5 วิทยากรกระบวนการจะต้องสร้างวัฒนธรรมการประชุมอย่างสร้างสรรค์ คือ การโต้แย้งไม่ได้ อยู่บนอัตตาหรือทิฐิ แต่อยู่บนการให้เหตุผล (การใช้ข้อมูล) และการให้ทางเลือก

5. ประเด็นวิจัย

5.1 วิทยากรกระบวนการที่สร้างมาจะสามารถพาชาวบ้านทำแผนชีวิตจากแผนกิจกรรมที่เริ่มทำ ต่อไปได้หรือไม่ อย่างไร

5.2 วิทยากรกระบวนการมีวิธีการเรียนรู้อย่างไร และปรับเปลี่ยนอย่างไรทั้งในลักษณะของการ ปรับเปลี่ยนจิตสำนึก การปฏิบัติ และการดึงให้คนอื่น (ครอบครัว ชุมชน) ปรับเปลี่ยนด้วย

5.3 วิทยากรกระบวนการจะทำให้เกิดกลไกการนำแผนปฏิบัติได้หรือไม่ อย่างไร

5.4 ภาคิฯ จะปรับตัวเองเพื่อหนุนเสริมอย่างไร และอะไรบ้างได้สำเร็จ

5.5 รูปแบบที่ทำมา คือ ใช้กลุ่มย่อยเป็นหลัก เนื่องจากปัจจัยภายนอก จะสามารถขยายวงได้หรือไม่ อย่างไร

ภาพที่ 18 รศ.ดร.สุจินต์ สิมารักษ์ กำลังให้ความรู้กับวิทยากรกระบวนการ ณ เขต
รักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว (ทุ่งกะมัง) จ.ชัยภูมิ

เอกสารแนบ หมายเลข 2
รายชื่อและประวัติวิทยากรกระบวนการ

ประวัติวิทยากรกระบวนการ

ระดับดีมาก

ลำดับที่ 1

ชื่อ: นายถาวร ตีรณ

อาชีพ: นักพัฒนา

ตำแหน่ง: เจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการ

ที่อยู่: องค์การแพลน ประเทศไทย สำนักงานพื้นที่ภูเวียง

โทร.: 043-291328, 292084 ต่อ 12, 18

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: ทำงานพัฒนามา 6 ปี มีความตั้งใจจริงในการทำงาน เดิมจะทำงานในหน้าที่ขององค์กรเท่านั้น เมื่อเข้าร่วมการประชุมของภาคฯ เข้าร่วมโครงการวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เข้าร่วมประชุมกับ Node วิจัยท้องถิ่น ทำให้เห็นโอกาสในการเรียนรู้ และการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่น และย้ายจากภูพานมาทำงานที่ภูเวียงแทนคุณนิตยา ทำให้พื้นที่ภูพานขาดผู้ประสานงานกับวิทยากรกระบวนการชาวบ้าน
- (2) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
 - (1) มีความสามารถในการจัดเวทีได้เอง (2) มีแนวคิดในการพึ่งตนเองที่ชัดเจน (3) สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชนได้ (4) มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ (5) มีทักษะในการเขียน (6) มีทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (7) มีความสามารถในการเชื่อมโยงประเด็น (8) บริหารจัดการเวลาได้ (9) ช่วยกระตุ้นวิทยากรกระบวนการ และติดตามงานในพื้นที่

ลำดับที่ 2

ชื่อ: นางสาวนิตยา หลวงนันท์

อาชีพ: นักพัฒนา

ตำแหน่ง: เจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการ

ที่อยู่: องค์การแพลน ประเทศไทย สำนักงานพื้นที่ภูเวียง

โทร.: 043-291328, 292084 ต่อ 12, 18

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: ทำงานพัฒนามา 5 ปี มีความตั้งใจจริงในการทำงาน เดิมจะทำงานในหน้าที่ขององค์กรเท่านั้น เมื่อเข้าร่วมการประชุมของภาคฯ เข้าร่วมโครงการวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เข้าร่วมประชุมกับ Node วิจัยท้องถิ่น ทำให้เห็นโอกาสในการเรียนรู้ และการทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่น กำลังย้ายไปทำงานที่ศรีสะเกษ
- (2) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
 - (1) มีความสามารถในการจัดเวทีได้เอง (2) มีแนวคิดในการฟังตนเองที่ชัดเจน (3) สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชนได้ (4) มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ (5) มีทักษะในการเขียน (6) มีทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (7) มีความสามารถในการเชื่อมโยงประเด็น (8) ไม่ค่อยมีเวลา เนื่องจากบริหารจัดการงานในหน้าที่ไม่ค่อยได้

ประวัติวิทยากรกระบวนการ

ระดับดี

ลำดับที่ 1

ชื่อ: นายวิไล ทาน้อย

อาชีพ: รับจ้าง (พนักงานขับรถ) เกษตรกร

ที่อยู่: บ้านเลขที่ 38 ม. 2 ต.ห้วยทอง อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น

โทร.: 01-8745729

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: เคยเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มีประสบการณ์งานพัฒนามา 20 ปี จากการเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านในการประสานงานกับองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ (Plan) ปัจจุบันเป็นคณบดีให้กับแพน แต่สนใจงานพัฒนา เมื่อมีโอกาสขับรถพาเจ้าหน้าที่ไปประชุมมักจะเข้าร่วมฟังด้วย
- (2) ความประทับใจ/ความภาคภูมิใจในการทำงานที่ผ่านมา: ได้เรียนรู้เทคนิค และแนวคิดการเป็นวิทยากรกระบวนการ รู้สึกสนุกกับการได้จัดเวทีชุมชนในแต่ละครั้ง รู้สึกประทับใจเมื่อกลุ่มคนในชุมชนสนใจเรื่องของตัวเองมากขึ้น
- (3) แนวคิดในการทำงานพัฒนา: ต้องการเห็นผู้นำชุมชน และชาวบ้านคิดเป็นระบบ และมีการเปลี่ยนแปลงตัวเองไปตามทางที่ตัวเองคิดว่าถูก อยากเห็นงานวิจัยชุดนี้ไปกระตุ้นคนในชุมชน จนเกิดงานพัฒนาแบบมีส่วนร่วม
- (4) ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ: ชุมชนมีฐานคิดที่เป็นระบบมากขึ้น มีกลุ่มคนสนใจพร้อมที่จะเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกัน มีแผนของชุมชน โดยชุมชนได้ร่วมกำหนดด้วยตัวเอง และมีหน่วยงานที่สนใจจะสนับสนุนแผนของชุมชน เช่น อบต.
- (5) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ
 - (1) มีความสามารถในการจัดเวทีได้เอง (2) มีแนวคิดในการฟังตนเองที่ชัดเจน (3) สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชนได้ (4) มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ (5) มีความอดทน ไม่ทอดทิ้งเมื่อมีปัญหา (6) ขาดทักษะในการเขียน (7) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล

ลำดับที่ 2

ชื่อ: นางสาวจางค์ พิมพ์ศรี

เกิด: 21 มีนาคม 2514

อาชีพ: ครู

ที่อยู่: โรงเรียนบ้านหนองผักแว่น ต.ห้วยทอง

อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: เป็นครูที่ทำกิจกรรมในโรงเรียน แต่ไม่มีโอกาสทำงานร่วมกับชุมชน ได้เข้าร่วมโครงการวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น (สกว.) จึงสนใจการทำงานร่วมกับชุมชน ได้เข้าร่วมกิจกรรมมาตลอด
- (2) ความประทับใจ/ความภาคภูมิใจในการทำงานที่ผ่านมา: การทำงานวิทยากรกระบวนการที่ผ่านมาประทับใจในเรื่องของการได้รู้จักเพื่อนมากขึ้น ได้เรียนรู้การทำงานที่เป็นเครือข่ายสัมพันธ์กับคนหลากหลายกลุ่ม ทำให้มุมมองในชีวิตการทำงานและระบบคิดกว้างขึ้น และเป็นระบบขึ้น และประทับใจในรูปแบบและวิธีการทำงานคือ ทำแบบง่ายๆ เป็นกันเองตามประสาพี่น้อง ตามรูปแบบของไต้หวัน
- (3) แนวคิดในการทำงานพัฒนา: อยากเห็นชุมชนเปลี่ยนฐานคิดจากการคิดตั้งแต่เรื่องเงิน/รายได้เป็นหลักในการประกอบอาชีพ โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบ และความสัมพันธ์กับบริบทอื่นๆ มาเป็นการคิดแบบพึ่งตนเอง คือ เปลี่ยนวัตถุประสงค์ของการประกอบอาชีพเพื่อหวังเงิน เป็นการประกอบอาชีพเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก
- (4) ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ: วิทยากรกระบวนการควรเป็นผู้นำ หรือผู้ทำหน้าที่คอยกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น และเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน และวิทยากรกระบวนการควรจะมีบทบาททั้งในฐานะเป็นผู้นำทางความคิดและเป็นสมาชิกของชุมชนด้วย
- (5) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ
 - (1) มีความสามารถในการจัดเวทีได้เอง (2) มีแนวคิดในการพึ่งตนเองที่ชัดเจน (3) สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชนได้ (4) มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ (5) มีทักษะในการเขียน (6) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (7) ไม่ค่อยมีเวลาในวันราชการ แต่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ดีในช่วงกลางคืนและวันหยุด

ลำดับที่ 3

ชื่อ: นายณรงค์ กองลุน

เกิด: 15 มีนาคม 2505

อาชีพ: เกษตรกร

ที่อยู่: บ้านเลขที่ บ.สองคอน ต.นาฝาย อ.ภูผาม่าน
จ.ขอนแก่น

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: เคยทำงานรับจ้าง ทำงานบริษัทเอกชน 20 ปี และกลับมาพัฒนาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน เพื่อให้หลุดพ้นจากพันธนาการ ปัจจุบันเป็นกรรมการหมู่บ้านประสานงานแพลง เป็นกรรมการศึกษา ปัจจุบันเลี้ยงหมู และทำการเกษตร แต่จะให้ความสำคัญกับกลุ่มเลี้ยงหมูโดยการพึ่งตนเองทั้งในด้านอาหาร หาสารอาหารจากธรรมชาติ และดูแลรักษาเอง ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน/หาความรู้จากหนังสือ ศึกษาดูงานเกี่ยวกับอาหาร และการดูแลรักษา ข่าและหมูขายเองในชุมชน ทำบ่อกักขังชีวภาพ
- (2) ความประทับใจ/ความภาคภูมิใจในการทำงานที่ผ่านมา: ได้รู้จักกับคนหลายคน หลายอาชีพ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในช่วงที่อยู่ร่วมกัน
- (3) แนวคิดในการทำงานพัฒนา: สร้างแนวคิด ส่งเสริมรายได้ สร้างอาชีพเสริมด้วยการปฏิบัติ
- (4) ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ: อยากเห็นชาวบ้านได้รู้จักตัวเองมากขึ้น สร้างอาชีพอย่างต่อเนื่อง มองผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน
- (5) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
 - (1) มีความสามารถในการจัดเวทีในระดับกลุ่มย่อยได้เอง (2) มีแนวคิดในการพึ่งตนเองที่ชัดเจน
 - (3) สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชนได้ (4) มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ (5) ขาดทักษะในการเขียน
 - (6) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (7) มีความสามารถในการเชื่อมโยงประเด็น (8) เชื่อมั่นกับความคิดของตัวเองมาก บางครั้งไม่ยอมรับความคิดเห็น หรือวิธีการอื่นที่แตกต่างจากที่ตัวเองคิดหรือเชื่อ

ประวัติวิทยากรกระบวนการ
ระดับปานกลาง

ลำดับที่ 1

ชื่อ: นายอาจ ถานะพงษ์

อาชีพ: เกษตรกร

ที่อยู่: บ้านเลขที่ ๓.ห้วยทอง อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: มีประสบการณ์งานพัฒนามา 20 ปี จากการเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านในการประสานงานกับองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ (Plan) เป็นสารวัตรกำนัน
- (2) ความประทับใจ/ความภาคภูมิใจในการทำงานที่ผ่านมา:
- (3) แนวคิดในการทำงานพัฒนา:
- (4) ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
- (5) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
 - (1) สามารถจัดเวทีร่วมกับทีมงานในพื้นที่ได้ (ต้องมีคนช่วย) แต่สามารถชวนกลุ่มพูดคุยแบบไม่เป็นทางการได้ดี (2) มีทักษะในการเล่าเรื่อง (3) มีทักษะในการสร้างบรรยากาศ เป็นคนชอบสนุกสนาน (4) จับประเด็นได้ดี (5) มีแนวคิดในเชิงพัฒนา (6) มีความคิดสร้างสรรค์ (7) ขาดการเอาจริงเอาจัง และความต่อเนื่องในการทำงาน (8) ขาดทักษะในการเขียน (7) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล

ลำดับที่ 2

ชื่อ: นายสำรวย พิมพ์ศรี

เกิด: 22 มิถุนายน 2508

อาชีพ: เกษตรกร

ที่อยู่: บ้านเลขที่ 68 ม.3 ต.หัวทอง อ.ภูเวียง

จ.ขอนแก่น

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ประสานงานกับแพน เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เข้าร่วมโครงการวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น
- (2) ความประทับใจ/ความภาคภูมิใจในการทำงานที่ผ่านมา: ประทับใจที่ชาวบ้านมีโอกาสร่วมคิดร่วมทำ ชาวบ้านสนใจที่จะแก้ปัญหของตนเอง และประทับใจทีมงาน
- (3) แนวคิดในการทำงานพัฒนา: อยากให้คนในชุมชนช่วยเหลือกัน และพึ่งพาตัวเองได้
- (4) ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ: คาดว่าจะได้ความรู้ ประสบการณ์ และแนวทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน จากการเข้ามาเป็นวิทยากรกระบวนการ
- (5) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
 - (1) สามารถจัดเวทีร่วมกับทีมงานในพื้นที่ได้ (ต้องมีคนช่วย) แต่ไม่ชอบคุย (2) มีแนวคิดในการพึ่งตนเอง แต่ยังไม่ชัดเจนมาก (3) พยายามทำการเกษตรแบบพึ่งตนเอง เพื่อให้เป็นตัวอย่างกับชุมชน (4) จับประเด็นได้ดี (5) ยังไม่สามารถเชื่อมโยงศักยภาพของพื้นที่ให้เกิดประโยชน์ได้ (6) ขาดทักษะในการเขียน (7) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล

ลำดับที่ 3

ชื่อ: นางสาวรจนา คุ่มทรัพย์

เกิด: 26 กันยายน 2508

อาชีพ: ครู

ที่อยู่: โรงเรียนบ้านหนองผักแว่น ต.ห้วยทอง

อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น

หรือ 61/1 หมู่ 5 ต.จอมปลวก อ.บางคนที

จ.สมุทรสงคราม

โทร.: 09-2116229

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: เป็นครูที่ทำกิจกรรมในโรงเรียน แต่ไม่มีโอกาสทำงานร่วมกับชุมชน ได้เข้าร่วมโครงการวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น (สกว.) จึงสนใจการทำงานร่วมกับชุมชน ได้เข้าร่วมกิจกรรมมาตลอด กำลังจะย้ายโรงเรียนไปอยู่สมุทรสาคร (บ้านเกิด)
- (2) ความประทับใจ/ความภาคภูมิใจในการทำงานที่ผ่านมา: ประทับใจที่ได้รู้จักเพื่อนทำงานมากขึ้น ภาคภูมิใจที่ได้มีประสบการณ์ในการทำงาน แล้วสามารถนำรูปแบบไปพัฒนาในงานของตนเองได้
- (3) แนวคิดในการทำงานพัฒนา: ต้องการให้ชุมชนเปลี่ยนทางด้านการคิดจากเรื่องของเงินกับรายได้ ที่มีผลกระทบกับชุมชนตนเองอย่างเดียว ไม่ให้ยึดติดกับเทคโนโลยีใหม่จนเกินไป หันกลับไปศึกษาความเป็นอยู่ของธรรมชาติให้มากขึ้น อยากให้ชุมชนสามัคคีกัน ช่วยเหลือพึ่งพากัน
- (4) ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ: สามารถวิเคราะห์ประเด็น เรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน และนำความรู้ไปปรับใช้
- (5) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
 - (1) สามารถจัดเวทีร่วมกับทีมงานในพื้นที่ได้ (2) มีแนวคิดในการพึ่งตนเอง (3) มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ (4) มีทักษะในการเขียน (5) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (6) ไม่กล้าพูด (7) ไม่ค่อยมีเวลาในวันราชการ แต่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ดีในช่วงกลางคืน และวันหยุด

—
—
—
—
—

ลำดับที่ 4

ชื่อ: นายแก้ว เย็นสิตติย์

อาชีพ: คำชาย ประธานเครือข่ายเกษตรหมู่เฮา

ที่อยู่: บ้านเลขที่ 8 ม.5 บ.น่าน้ำชา ต.ภูผาม่าน

อ.ภูผาม่าน จ.ขอนแก่น

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: เคยทำงานในตำแหน่งผู้ช่วยหัวหน้าสวนป่าภูผาผึ้ง อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ เคยเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เคยเป็นรองประธานวัฒนธรรม อ.ภูผาม่าน เคยเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ปัจจุบันเป็นกรรมการการศึกษาโรงเรียนมัธยม และประดม เป็นคณะกรรมการประสานงานแพลง เป็นประธานเครือข่ายเกษตรหมู่เฮา
- (2) ความประทับใจ/ความภาคภูมิใจในการทำงานที่ผ่านมา: สามารถช่วยเหลือคนให้มีความอยู่ดีกินดีขึ้น และการได้ประสานงานกับแพลง
- (3) แนวคิดในการทำงานพัฒนา: ต้องการให้ชุมชนมีรายได้ดี ต้องการให้เด็กนักเรียนอยู่ดีกินดี เรียนดี มีสุขภาพดี และต้องการให้คนในชุมชนมีสุขภาพดี
- (4) ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ: ต้องการทำให้ชุมชนหันหน้าเข้าหากันเพื่อการพัฒนา หวังให้หน่วยงานต่าง ๆ กับชุมชนร่วมมือกันทุกด้าน และหวังให้ชุมชนลดรายจ่ายเพิ่มรายได้
- (5) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ: (1) มีทักษะในการพูด แต่ยังขาดทักษะในการตั้งคำถาม (2) มีแนวคิดในการพึ่งตนเอง แต่ยังอยู่ในระดับที่ต้องพัฒนา (3) มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ (4) ขาดทักษะในการเขียน (5) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (6) ใช้โอกาสจากที่เป็นร้านค้า แล้วมักจะมียาชาวบ้านมานั่งคุยด้วย ในการชวนชาวบ้านคุย วิเคราะห์ตัวเอง (7) มีความสามารถในการพูดฉะ (8) ยังมีแนวคิดในการพึ่งแหล่งทุนภายนอก

ลำดับที่ 5

ชื่อ: นายแจ่ม มาเขียว

เกิด: 18 กุมภาพันธ์ 2505

อาชีพ: รับจ้าง ทำนา

ที่อยู่: บ้านเลขที่ บ.ชำภูทองใต้ ต.ภูผาม่าน อ.ภูผาม่าน

จ.ขอนแก่น

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: การได้ทำงานกับแพลน ทำให้มีความคิดที่ดี มีความคิดสร้างสรรค์ ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ผมได้ความรู้ และประสบการณ์มาก ผมจะนำไปจนกว่าความเป็นอยู่ของคนในชุมชน และครอบครัวจะดีขึ้น
- (2) ความประทับใจ/ความภาคภูมิใจในการทำงานที่ผ่านมา: ผมประทับใจที่ได้ทำงานมาเป็นเวลานาน ผมประทับใจทุกงาน และทำให้ผมเปลี่ยนแปลงความคิดได้
- (3) แนวคิดในการทำงานพัฒนา: ต้องการพัฒนาชุมชนของผมให้ดีขึ้น แต่ก่อนเขาคิดเห็นแก่ตัวมาก แต่เดี๋ยวนี้ความเห็นแก่ตัวลดลงมาก ผมก็เสียใจมาก ผมได้ความรู้ และนำไปเปลี่ยนความคิดของคนในชุมชน
- (4) ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ: ผมจะเดินไปให้ถึงเป้าหมายให้ได้ เพราะว่าผมอยากช่วยครอบครัวผม และชุมชนให้เข้มแข็ง ผมจะพยายามทำให้ได้ และทำให้ดี
- (5) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
 - (1) พูดในเวทีไม่ได้ แต่ชอบไปคุยเป็นรายบุคคล คุยบ่อยๆ คุยไปเรื่อย ๆ (2) มีแนวคิดในการพึ่งตนเอง (3) มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ (4) ขาดทักษะในการเขียน (5) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (6) จับประเด็นได้ช้า (7) กำลังทำเกษตรผสมผสาน เพื่อให้ครอบครัวมีความสุข ไม่ต้องไปรับจ้างและเป็นแบบอย่างกับชุมชน (8) มีความมุ่งมั่นที่จะพึ่งตนเองและช่วยชุมชน

ประวัติวิทยากรกระบวนการ
ระดับปรับปรุง

ลำดับที่ 1

ชื่อ: นายประยูร ทาน้อย

เกิด: 10 กันยายน 2490

อาชีพ: เกษตรกร และเป็นประธานสภาองค์การ

บริหารส่วนตำบลห้วยทอง

ที่อยู่: บ้านเลขที่ 18/1 ต.ห้วยทอง

อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น

โทร.: 01-0540210

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: ได้พูดคุยกับชาวบ้าน รู้ปัญหาความเป็นอยู่ในชุมชน และในครอบครัว ในเขตตำบลห้วยทอง
- (2) ความประทับใจ/ความภาคภูมิใจในการทำงานที่ผ่านมา: การทำงานในบทบาทวิทยากรกระบวนการ ทำให้รู้จักชุมชนมากขึ้น ได้รู้จักกับคนหลาย ๆ กลุ่ม และได้เรียนรู้การทำงานเป็นเครือข่าย
- (3) แนวคิดในการทำงานพัฒนา: อยากให้ชุมชนเปลี่ยนการคิด ไม่มุ่งหวังคำตอบแทนอย่างเดียว
- (4) ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ: เป็นผู้นำ หรือผู้ทำหน้าที่ในการกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นการพัฒนาที่ยั่งยืน
- (5) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
 - (1) ขาดทักษะในการพูด ขาดทักษะการระดมสมอง
 - (2) ยังมองแหล่งทุนภายนอก
 - (3) ขาดทักษะในการเขียน
 - (4) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล
 - (5) มาร่วมกิจกรรมของเครือข่ายสม่ำเสมอ

ลำดับที่ 2

ชื่อ: นายบุญยงค์ เดชบำรุง

เกิด: 3 เมษายน 2505

อาชีพ: ค้าขาย เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ที่อยู่: หมู่ที่ 6 บ.วังใหม่ ต.วังสวาบ

อ.ภูผาม่าน จ.ขอนแก่น

- (1) ประสบการณ์การทำงาน:
- (2) ความประทับใจ/ความภาคภูมิใจในการทำงานที่ผ่านมา:
- (3) แนวคิดในการทำงานพัฒนา:
- (4) ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
- (5) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:

(1) ขาดทักษะในการพูด ขาดทักษะการระดมสมอง (2) ยังมองแหล่งทุนภายนอก (3) ขาดทักษะในการเขียน (4) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (5) มาร่วมกิจกรรมของเครือข่ายสม่ำเสมอ

ลำดับที่ 3

ชื่อ: นายทวี เวียงทอง

เกิด: 14 สิงหาคม 2499

อาชีพ: รับจ้าง ทำนา

ที่อยู่: บ้านเลขที่ 49 หมู่ 1 บ.ภูผาม่าน ต.ภูผาม่าน

อ.ภูผาม่าน จ.ขอนแก่น

โทร.: 043-396283

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: เป็นนักการภารโรง โรงเรียนวัด และทำหน้าที่ขับรถรับส่งพระ
- (2) ความประทับใจ/ความภาคภูมิใจในการทำงานที่ผ่านมา: ได้เรียนรู้ชีวิตชุมชน ได้รับความร่วมมือจากชุมชน
- (3) แนวคิดในการทำงานพัฒนา: พัฒนาความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมในชุมชน
- (4) ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ: หวังว่าชุมชนจะอยู่ดีกินดี สิ่งแวดล้อมจะดีขึ้น
- (5) ความสามารถในการเป็นวิทยากร:
 - (1) ขาดทักษะในการพูด ขาดทักษะการระดมสมอง (2) มองการพึ่งตนเอง แต่ยังมองแหล่งทุนภายนอกด้วย (3) ขาดทักษะในการเขียน (4) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (5) มาร่วมกิจกรรมของเครือข่ายสม่ำเสมอ

ลำดับที่ 4

ชื่อ: นายประเสริฐ ทนนาดี

เกิด: 11 ธันวาคม 2502

อาชีพ: ทำไร่อ้อย

เป็น อบต. ตำแหน่งรองประธานสภา

ที่อยู่: บ้านเลขที่ 13 หมู่ 1 บ.วังสวาบ ต.วังสวาบ

อ.ภูผาม่าน จ.ขอนแก่น

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: เคยเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็น อบต. 2 สมัย เป็นกรรมการแผน เป็น อบต. เป็นนายหน้ารับซื้ออ้อย มีประสบการณ์ปลูกพืชเศรษฐกิจมามาก ทั้งอ้อย ข้าว ถั่วเหลือง มันสำปะหลัง ฯลฯ สรุปตัวเองได้ว่าขาดทุน จึงมีแนวคิดจะเปลี่ยนมาปลูกยางพารา เพราะมีญาติที่หนองคายทำแล้วได้ผลดี
- (2) ความประทับใจ/ความภาคภูมิใจในการทำงานที่ผ่านมา: ได้ทำงานร่วมกับกรรมการจากหลายหมู่บ้านหลายอำเภอ ได้พัฒนาชุมชน และสังคม
- (3) แนวคิดในการทำงานพัฒนา: อยากให้ชุมชนเจริญก้าวหน้า อยู่ดีกินดี มีอาชีพที่ยั่งยืน
- (4) ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ: อยากเห็นวิทยากรกระบวนการประสบความสำเร็จ
- (5) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
 - (1) ขาดทักษะในการพูด ขาดทักษะการระดมสมอง (พูดเสียงดัง ไม่ฟังคนอื่น) (2) ยังมองแหล่งทุนภายนอกอยู่มาก (3) ขาดทักษะในการเขียน (4) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (5) มาร่วมกิจกรรมของเครือข่ายสม่ำเสมอ (6) ไม่เห็นความสำคัญของกระบวนการกลุ่ม

ลำดับที่ 5

ชื่อ: นายสมาน เลิศคอนสาร

อาชีพ: เกษตรกร

ที่อยู่: บ้านเลขที่ 45 หมู่ 1 บ.ภูผาม่าน ต.ภูผาม่าน

อ.ภูผาม่าน จ.ขอนแก่น

โทร.: 06-9919963

- (1) ประสบการณ์การทำงาน:
- (2) ความประทับใจ/ความภาคภูมิใจในการทำงานที่ผ่านมา: ได้มีเพื่อนมากขึ้น
- (3) แนวคิดในการทำงานพัฒนา: อยากให้ชุมชนอยู่ดีกินดี ไม่มีหนี้สินจนสิ้นพันธุ์ อยากให้มีความคิดที่ดี
- (4) ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ: เป็นผู้เสียสละ นำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่ต่อชุมชน
- (5) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
 - (1) ขาดทักษะในการพูด ขาดทักษะการระดมสมอง (2) ยังมองแหล่งทุนภายนอกอยู่มาก (3) ขาดทักษะในการเขียน (4) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (5) มาร่วมกิจกรรมของเครือข่ายสม่ำเสมอ (6) กระตือรือร้นในการเรียนรู้ (มีความพยายามสูง)

ลำดับที่ 6

ชื่อ: นายทองอยู่ ตลับคำ

เกิด: 17 ตุลาคม 2513

อาชีพ: รับจ้าง อบต.

ที่อยู่: บ้านเลขที่ 57 หมู่ 10 บ.โนนเดาเหล็ก ต.วังสาวบ

อ.ภูผาม่าน จ.ขอนแก่น

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: การจัดการบริหารเงินออมทรัพย์ในชุมชน การจัดตั้งองค์กรชุมชน การรวมพลัง รวมใจ การวางตัว การเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์
- (2) ความประทับใจ/ความภาคภูมิใจในการทำงานที่ผ่านมา: การได้รับบทเรียนที่มีคุณค่าจากภาคีฯ และการทำงานของตนเอง พัฒนาขึ้นตามลำดับ
- (3) แนวคิดในการทำงานพัฒนา: ต้องการให้เกิดความเข้าใจ และความร่วมมือของชาวบ้าน และผู้นำชุมชน การได้รับข่าวสารที่ถูกต้องจากภายนอก และการพึ่งตนเองแบบยั่งยืน
- (4) ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ: อยากเห็นชีวิตของตนเองประสบความสำเร็จ อยากเห็นชุมชนมีความสุข ปลอดภัย อยากเห็นความรักใคร่ สามัคคี ประองตองของคนในชุมชน
- (5) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
 - (1) มีทักษะในการพูดแบบวิทยากรให้ความรู้ แต่ยังขาดทักษะการระดมสมอง (2) ยังมองแหล่งทุนภายนอก (3) มีทักษะในการเขียน (4) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (5) มาร่วมกิจกรรมของเครือข่ายสม่ำเสมอ

ลำดับที่ 7

ชื่อ: นางอัจฉรา คำเรืองศรี

อาชีพ: เกษตรกร/ทอผ้า

ที่อยู่: บ้านเลขที่ บ.หนองกงใหญ่ ต.บ้านเม็ง อ.หนองเรือ

จ.ขอนแก่น

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: รับจ้าง ทำการเกษตร พัฒนาชุมชน ช่วยเหลือสังคม สร้างกลุ่มทอผ้า สร้างงานในชุมชนให้มีรายได้อย่างต่อเนื่อง เป็นประธานกลุ่มทอผ้าบ้านหนองกงใหญ่ กลุ่มทอผ้ามีรายได้ดีพอสมควรจากการขายผ้า และการเย็บเป็นเสื้อ แต่ยังใช้สีเคมี ได้รับการสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน
- (2) ความประทับใจ/ความภาคภูมิใจในการทำงานที่ผ่านมา: ได้ความคิด ได้ประสบการณ์ ได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกัน
- (3) แนวคิดในการทำงานพัฒนา: สร้างแนวคิด ส่งเสริมรายได้ ให้ความรู้ และการปฏิบัติจริง
- (4) ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ: อยากเห็นชาวบ้านมีอาชีพการเกษตร มีรายได้ ช่วยตนเอง พออยู่พอกิน และยั่งยืน
- (5) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
 - (1) มีทักษะในการพูดแบบวิทยากรให้ความรู้ แต่ยังขาดทักษะการระดมสมอง (2) มีแนวคิดในการพึ่งตนเอง แต่ยังไม่ชัดเจน เพราะยังต้องการแหล่งทุนภายนอกอยู่สูง (3) มีความสามารถในการรวมกลุ่ม
 - (4) มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ (5) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล

ลำดับที่ 8

ชื่อ: นายเดชา คำเรืองศรี

อาชีพ: เกษตรกร/ ผู้ใหญ่บ้าน

ที่อยู่: บ้านเลขที่ บ.หนองกงใหญ่ ต.บ้านเม็ง อ.หนองเรือ จ.ขอนแก่น

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: เป็นผู้ใหญ่บ้าน กระตุ้นให้เกิดกลุ่มทอผ้า ผลิตไวน์ ปัจจุบันได้งบประมาณจาก อบต. เพื่อทำโรงงานผลิตไวน์ของตำบล
- (2) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ: (1) มีทักษะในการพูดแบบวิทยากรให้ความรู้ แต่ยังขาดทักษะการระดมสมอง (2) มีแนวคิดในการพึ่งตนเอง แต่ยังไม่ชัดเจน เพราะยังต้องการแหล่งทุนภายนอกอยู่สูง (3) มีความสามารถในการรวมกลุ่ม (4) มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ (5) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (6) กำลังทำเกษตรผสมผสาน เพื่อเป็นแบบอย่างกับชุมชน แต่ยังมองการปลูกพืชตามกระแส หรือพืชที่จะทำรายได้มาก เช่น กระชายดำ

ลำดับที่ 9

ชื่อ: นายบุญส่ง แสนบุราณ

อาชีพ: เกษตรกร

ที่อยู่: บ.หนองกงใหญ่ ต.บ้านเม็ง อ.หนองเรือ จ.ขอนแก่น

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: เป็นวิทยากรในเรื่องการทำเกษตรผสมผสาน
- (2) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
 - (1) มีทักษะในการพูดแบบวิทยากรให้ความรู้ แต่ยังขาดทักษะการระดมสมอง (2) มีแนวคิดในการฟังตนเอง (3) มีตัวอย่างเป็นรูปธรรมในการทำเกษตรผสมผสาน และปลอดภัยเคมี (4) มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ (5) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (6) ไม่ค่อยมีเวลา

ลำดับที่ 10

ชื่อ: นางจิราวรรณ หนูจันทร์

อาชีพ: ครู กศน.

ที่อยู่: ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนหนองเรือ จ.ขอนแก่น

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: เป็นครู กศน. มีโอกาสได้ร่วมงานกับหลายหน่วยงาน เช่น โครงการพัฒนาชนบทเชิงบูรณาการ มข. Node วิจัยท้องถิ่น ฯลฯ
- (2) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
 - (1) มีทักษะในการพูดแบบวิทยากรให้ความรู้ แต่ยังขาดทักษะการระดมสมอง (2) ยังมองแหล่งทุนภายนอก (3) มีทักษะในการเขียน (4) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (5) ไม่ค่อยมีเวลาเข้าร่วมในวันเสาร์-อาทิตย์

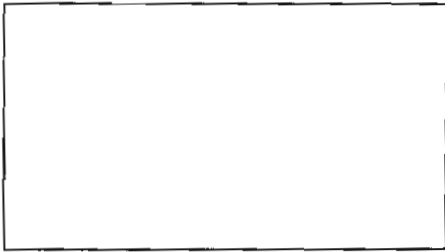
ลำดับที่ 11

ชื่อ: นางอัจฉราพร โดยชู

อาชีพ: ครู กศน.

ที่อยู่: ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนหนองเรือ จ.ขอนแก่น

- (1) ประสบการณ์การทำงาน: เป็นครู กศน. มีโอกาสได้ร่วมงานกับหลายหน่วยงาน เช่น โครงการพัฒนาชนบทเชิงบูรณาการ มข. Node วิจัยท้องถิ่น ฯลฯ
- (2) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:
 - (1) มีทักษะในการพูดแบบวิทยาการให้ความรู้ แต่ยังขาดทักษะการระดมสมอง (2) ยังมองแหล่งทุนภายนอก (3) มีทักษะในการเขียน (4) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (5) ไม่ค่อยมีเวลาเข้าร่วมในวันเสาร์-อาทิตย์

ลำดับที่ 6

ชื่อ: นายเพชร หักขุนทด

อาชีพ: เกษตรกร

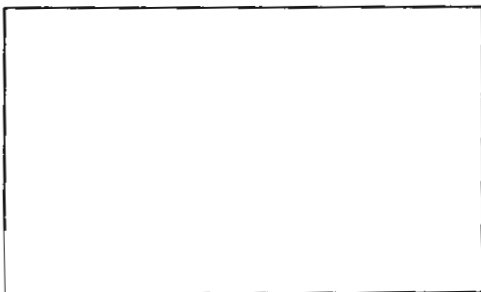
ที่อยู่: บ้านเลขที่ บ.วังใหม่ ต.วังสวาบ อ.ภูผาม่าน

จ.ขอนแก่น

(1) ประสบการณ์การทำงาน: ผู้ใหญ่บ้านบ้านวังใหม่ และกรรมการทำงานร่วมกับแพน

(2) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:

(1) ขาดทักษะในการพูด ขาดทักษะการระดมสมอง (2) ยังมองแหล่งทุนภายนอก (3) ขาดทักษะในการเขียน (4) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (5) มาร่วมกิจกรรมของเครือข่าย
สม่ำเสมอ

ลำดับที่ 7

ชื่อ: นายสงวน เมืองมาตร

อาชีพ: เกษตรกร/ อบต.

ที่อยู่: บ้านเลขที่ บ. บ้านเขาวง ต.วังสวาบ อ.ภูผาม่าน

จ.ขอนแก่น

(1) ประสบการณ์การทำงาน: เป็น อบต. เป็นสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์

(2) ความสามารถในการเป็นวิทยากรกระบวนการ:

(1) ขาดทักษะในการพูด ขาดทักษะการระดมสมอง (2) ยังมองแหล่งทุนภายนอก (3) ขาดทักษะในการเขียน (4) ขาดทักษะในการใช้เครื่องมือช่วยรวบรวมข้อมูล (5) มาร่วมกิจกรรมของเครือข่าย
สม่ำเสมอ